

Barbara Krucka

**BŁĘDY DERYWACYJNE STUDENTÓW ROSYJSKOJĘZYCZNYCH
NA TLE POLSKO-ROSYJSKICH
KONTRASTÓW SŁOWOTWÓRCZYCH**

1. UWAGI WSTĘPNE

Tematem artykułu są błędy słowotwórcze studentów rosyjskojęzycznych uczących się języka polskiego w Studium Języka Polskiego dla Cudziemców w Łodzi w latach 1992–2002. Materiał został wybrany z tekstów ustnych i pisanych i zweryfikowany za pomocą specjalnie w tym celu skonstruowanych testów.

Obiektem badania są odrzeczownikowe derywaty przymiotnikowe. Stanowią one najliczniejszą grupę przymiotników, kilkakrotnie przewyższającą derywaty oparte na innych podstawach (Kowalik, 1977: 86). Przymiotniki odrzeczownikowe są w języku polskim derywowane za pomocą formantów *-owy*, *-iwy*, *-awy*, *-ny*, *-in*, *-any*, *-ski*, *-aty*, *-asty*, *-isty*, *-ity* i formantów paradygmatycznych. Formanty te mogą być rozszerzone intermorfami (zob. Kowalik, 1977: 75–99), najczęściej: *-ik-* (*-iczny*), *-al-* (*-alny*), *-iw-* (*-iwny/-ywny*), *-ar-* (*-arny*, *-arski*), *-ow-* (*-owski*, *-owaty*). W języku rosyjskim tworzą je formanty *-ный*, *-аний*, *-о(е)вый*, *-атый*, *-астый*, *-истый*, rozszerzone intermorfami *-он-* (*-онный*), *-ен-* (*-енный*), *-ив-* (*-ивный*), *-аль-* (*-альный*), *-ар-* (*-арный*), *-оз-* (*-озный*), *-ов-* (*-овский*, *-оватый*), *-ик-* (*-ический*) i paradygmatyczne (*/-j-*). Niektóre postaci rozszerzone, np. *-alny*, *-arny*, *-owaty*, *-арный*, *-альный*, *-оватый* są traktowane jako oddzielne formanty. Ekwiwalencja poszczególnych formantów zostanie przedstawiona w następujących klasach semantycznych wyróżnianych na podstawie funkcji znaczeniowych pełnionych przez podstawę przymiotnika w stosunku do określanego rzeczownika (o rolach semantycznych zob. Fillmore, 1968; 1971; Lakoff, 1968; Szymanek, 1985; Kallas, 1999: 485–494): klasa przymiotników w funkcji subiektywnej (*uchwała rządowa* 'rząd uchwała'), obiektowej (*produkcja meblowa* 'produkować meble'), posesytywnej (*mnisza cela* 'cela należąca do

mnicha'), instrumentowej (*szal szydełkowy* 'szal wykonany szydełkiem'), genetycznej (*dym fajczany* 'dym pochodzący z fajki'), materiałowej bliskiej funkcji genetycznej (*gliniany dzban* 'dzban ulepiony z gliny'), wskazującej na przeznaczenie (*sala gimnastyczna* 'sala przeznaczona do gimnastyki'), wskazującej na wytwór (*stal kotłowa* 'stal, z której robi się kotły'), syngulatywnej (*gronopedagogiczne* 'grono złożone z pedagogów'), wskazującej na relację całości do części (*sprężyna zegarowa* 'sprężyna będąca częścią zegara'), wskazującej na relację części do całości (*nóż sprężynowy* 'nóż, którego częścią jest sprężyna'), symilatywnej (*słomiane wąsy* 'wąsy podobne pod względem koloru do słomy'), charakterystycznej abstrakcyjnej (*stan lękowy* 'stan charakteryzujący się uczuciem lęku'), zakresowej (*instrument skrzypcowy* – przymiotnik zawęża zakres określanego rzeczownika), limitującej bliskiej zakresowej; o konieczności rozgraniczenia tych funkcji zob. Nagórko, 1987: 59–62 (*dyskusja naukowa* 'dyskusja w dziedzinie nauki'), temporalnej (*literatura romantyczna* 'literatura okresu romantyzmu'), lokatywnej (*pajak wodny* 'pajak żyjący w wodzie').

2. CHARAKTERYSTYKA FORMANTÓW

2.1. Formant *-owy*

Jest to we współczesnej polszczyźnie formant najbardziej produktywny i ekspansywny. K. Kowalik podaje, że występuje on w ok. 6110 przykładów (1977: 133). Dla porównania, zaliczany do produktywnych sufiks *-ski* tworzy ok. 1420 przymiotników (Kowalik, 1977: 1881).

Derywuje on formacje przymiotnikowe od podstaw słowotwórczych bardzo zróżnicowanych pod względem semantycznym i morfologicznym, a ograniczenia są nieliczne: z zasady nie tworzy przymiotników od rzeczowników osobowych (rzadkie wyrazy typu *Mickiewiczowy* są nacechowane stylistycznie, a formy *achillesowy*, *hiobowy* występują we frazeologizmach (zob. Sieczkowska, 1957: 102), od rodzimych nazw zwierząt domowych typu *kot*, *krowa*, *kogut*, *prosię* (rzadkie wyjątki, np. *wołowy*, *kurczakowy*), podstaw na *-stwo* (wyjątki: *państwowy*, *mocarstwowy*), *-alnia* (wyjątek *szklarnia*), *-ownia* i od wielu podstaw zapożyczonych (wyczerpująco przedstawia to zagadnienie H. Satkiewicz, 1969, 128–138). Nie występują ograniczenia fonologiczne, ponadto formant nie powoduje alternacji tematycznych (Satkiewicz, 1969, 135, 136).

W języku rosyjskim formant *-овый* (*-евый*) należy także do formantów produktywnych, nie jest on jednak tak ekspansywny jak w polszczyźnie i występuje w mniejszej liczbie derywatów przymiotnikowych (ОСРЯ notuje

ich ok. 2120), co potwierdza przedstawione dalej porównanie. Ograniczenia derywacyjne są także niewielkie: rzadko tworzy przymiotniki od nazw osobowych (tego typu formacje są nieliczne, por. np.: *гостевой* ← *гость* 'gość', *карликовый* ← *карлик* 'karzeł', *мальшиный* ← *мальши* 'malec', *мальчиковый* ← *мальчик* 'chłopiec', *подростковый* ← *подросток* 'wyrastek; podłotek', *стрелковый* ← *стрелок* 'strzelec'), od nazw zwierząt domowych, od zapożyczeń. Formant ten łączy się z podstawami zakończonymi różnymi sufiksami, np.: *-ак*, *-няк* (*пустяковый*, *ивняковый*), *-ик* (*шариковый*), *-ник*, *-чик* (*колокольчиковый*, *парниковый*), *-ок* (*белковый*), *-очк* (*косточковый*), *-ка* (*змеяковый*, *грядковый*), *-ушка* (*ракушковый*), *-ец*, *-ца* (*образцовый*, *пыльцовый*), *-ина* (*парусиновый*), *-ин* (*ваатиновый*), *-ол* (*козловый*), *-ице* (*днушечный*), *-жо* (*питьевой*) (Szwiedowa, 1982: 280).

W języku rosyjskim występuje więcej ograniczeń morfologicznych. Formant ten, w przeciwieństwie do języka polskiego, nie derywuje przymiotników od następujących podstaw:

- odprzymiotnikowych rzeczowników na *-ость*, z którymi łączy się formant *-ный*, np.: *гнилостный*, *давностный* (por. pol. *całościowy*, *niepodległościowy*);

- odczasownikowych nazw czynności na *-ание*, *-ение*, *-тие*, które są podstawą (z ucięciem *-ий-* a także *-ний-* i *-ений-*) dla morfemu *-ный* (rzadko) oraz *-тельный* i *-ительный*, np.: *впечатлительный*, *образовательный* (por. pol. *żywieniowy*, *szkoleniowy*);

- rzeczowników paradygmatacznych, z którymi łączy się sporadycznie (np. *торговый*), w znakomitej większości derywatów tego typu występuje formant *-ный*, np. *вызывной*, *обменный* (por. pol. *odlotowy*, *dopływowy*);

- dewerbalnych rzeczowników z formantem *-ка*, z którymi łączy się formant *-ный*, np. *бомбардировочный*, *заварочный* (por. pol. *odkrywkowy*, *porawkowy*);

- rzeczowników z sufiksem *-ица* (także wydzielanym tylko historycznie), z którymi łączy się formant *-ный*, np. *больничный*, *глазничный* ← *глазница* (por. pol. *lewicowy*, *nerwicowy*).

Polskie i rosyjskie przymiotniki z formantem *-owy* pełnią w różnych kontekstach rzeczownikowych wiele różnych funkcji semantycznych: subiektu (*учаваля rządowa*, *оркестровая пенетиция*), obiektu (*продукция меблова*, *финансовый контроль*), posesywną (*фабрика раіствове*, *бобровавя яма*), instrumentową (*шал szydelkowy*, *ножевая рана*), genetyczną (*икра śledziowa*, *слоновая кость*), materiałową (*чokoladowy Миколай*, *бриллиантовый браслет*), wskazującą na przeznaczenie (*кij hokejowy*, *пингпонговый стол*), wskazującą na wytwór (*материалы опатрунковые*, *платьевая ткань*), syngulatywną (*las świerkowy*, *дубовая роцца*), wskazującą na relację całości do części (*спрężына zegarowa*, *танковые гусеницы*), wskazującą na relację części do całości (*поз спрężыпову*, *линзовый*

светофор), symilatywną (*dekolt łódkowy, перловая крупа*), charakterystyczną abstrakcyjną (*stan lękowy, ласкавая улыбка*), zakresową (*instrument skrzypcowy, патовая ситуация*), limitującą (*дискусja naukowa, финансовый кризис*), temporalną (*понедельникове занятия, средневековое искусство*), lokatywną (*биурowe przyjaźnie, полевые цветы*).

Polskie i rosyjskie przymiotniki pełnią w określonym kontekście rzeczownikowym takie same role semantyczne, każda klasa znaczeniowa reprezentowana jest jednak przez mniejszą liczbę rosyjskich derywatów, co wiąże się z mniejszą niż w języku polskim produktywnością formantu *-owy*.

2.2. Formant *-ny*

Produktywność tego formantu została w języku polskim wydatnie ograniczona na rzecz formantu *-owy* (Kurkowska, 1953: 82–84). Najbardziej produktywny jest w postaci rozszerzonej intermorfami. Według obliczeń K. Kowalik występuje w 5000 przykładów (razem z postaciami rozszerzonymi intermorfami, zob. Kowalik, 1977: 144). Tworzy on przede wszystkim przymiotniki od podstaw zapożyczonych, zwłaszcza zakończonych na *-k*, *-ka*: *akustyczny, lunatyczny* por. (Kurkowska, 1953: 72; Satkiewicz, 1969: 146). W rzeczownikach zapożyczonych z formantem *-ja* typu *koalicja, konsultacja, dyskusja, inwazja* zachodzi alternacja *-i(-y)|| -ø* (Grzegorzczkova, 1999: 465). W starszych opracowaniach był wydzielany formant *-i(y)jny*. Formant taki wydziela np. Kurkowska (Kurkowska, 1953: 73), Satkiewicz (Satkiewicz, 1969: 147) i Grzegorzczkova w *Zarysie słowotwórstwa polskiego* (Grzegorzczkova, 1981: 69).

Przyrostek *-ный* pozostaje najbardziej produktywnym formantem w języku rosyjskim (w ОСПЯ występuje w ponad 12 tys. przykładów, wliczając także postaci rozszerzone).

Formant *-n-* łączy się bezpośrednio z rdzeniem (*ропny, ложный*) lub za pomocą intermorfów, w języku polskim: *-ow-* (*cudaowny*), *-i(y)w-* (*destruktywny*), *-ot-* (*zdrowotny*), *-at-iw-* (*figuratywny*), *-es-* (*cielesny*), *-al-* (*synodalny*), *-el-* (*śmiertelny*), *-ar-* (*muskularny*), *-er-* (*filuterny*), *-ist-ik-* (*subiektywistyczny*), *-ar-icz* (*fragmentaryczny*), *-b-* (*chwalebny*); w języku rosyjskim: *-ов-* (*виновный*), *-ев-* (*душевный*), *-ив-* (*спортивный*), *-(e)н-* (*почвенный*), *-он-* (*авиационный*), *-аль* (*континентальный*), *-ар-* (*легендарный*), *-ик-* (*типичный*), *-ок-* (*карточный*), *-оз-* (*тифозный*), *-ор-* (*иллюзорный*), *-тель* – (*образовательный*), *-и-* (*принципиальный*), *аль-* (*синодальный*), *(e)б-* (*лечебный*), *-ств-(e)н-* (*умственный*), *-ес-* (*телесный*) i in. (większość intermorfów tworzą razem z *-ny* samodzielne sufiksy, por. *-арny, -алny* i in.).

W języku polskim występuje w większości derywatów po rdzeniu, rzadziej po przyrostkach, np. *-ist-* (*socjalistyczny*), *-urg-* (*dramaturgiczny*). W języku rosyjskim znacznie częściej niż w polskim łączy się z podstawami derywowanymi formantami, np. *-к-* (*оценочный*), *-ок* (*заголовочный*), *-иц-* (*мельничный*), *-ств-* (*божественный*), *-ость* (*злостный*), *-от-* (*кислотный*), *-ина* (*глубинный*), *-ация* (*организационный*), *-в-* (*лиственный*) i in. Występują pewne ograniczenia przy derywacji od podstaw oznaczających osobę, tworzy się jednak przymiotniki od rzeczowników z sufiksami *-арь* (*токарный*), *-ар* (*гусярный*), *-ор*, (*гравёрный*), *-ер* (*акционерный*), *-ир* (*фуражирный*), *-ент* (*абонентный*), *-ик* (*фанатичный*) i in. Formant *-ный* nie tworzy przymiotników od rzeczowników na *-ец*, *-ик*, *-тель*, *-изм*, *-ня* (nazw czynności), *-ок* (nazwa jednokrotnej czynności) i in. (Szwiedowa, 1982: 273).

Powoduje on szereg zmian w wygłosie podstawy. W języku polskim: *c – ċ* (*miesiąc – miesięczny*), *z – ż* (*pieniądz – piędźny*), *c – t* (*inteligencja – inteligentny*), depalatalizacja *šč* (*kość – kostny*), uproszczenie grupy spółgłoskowej *śc* (*radość – radosny*), przed intermorfem *-ik-* oboczność *s, z – t* (*elipsa – eliptyczny*, *proteza – protetyczny*), palatalizacja (*skrofuly – skrofuliczny*, *balsam – balsamiczny*), dezintegracja podstaw (*malaria – malaryczny*); w języku rosyjskim: oboczności *к – ч* (*наука – научный*), *з – ж* (*книга – книжный*), *х – ш* (*альманах – альманашный*), *ц – ч* (*улица – уличный*), *т – ц* (*инерция – инертный*), *л – л'* (*бал – бальный*), palatalizacja przed intermorfami *-ен-* (*яхтенный*), *-ик-* (*титичный*), *-ив-* (*эффektivный*), *-еб-* (*судебный*), *-и-аль-* (*принципальный*) i in.

W obu językach formanty *-ну-* i ekwiwalentny *-ный* pełnią prawie wszystkie funkcje semantyczne: subiektu (*дискусје rodzinne*, *молодёжная деятельность*), obiektu (*бар ріwnу*, *доходное предприятие*), posesywną (*мајатки kościelne*, *народные богатства*), instrumentową (*млын wodny*, *печное отопление*), genetyczną (*szpik kostny*, *угольная пыль*), materiałową (*каменный most*, *мраморная ваза*), wskazującą na przeznaczenie (*ślubny welon*, *банкетный зал*), wskazującą na wytwór (pol. *brak*, *мебельные ткани*), syngulatywną (*ławica rybna*, *ежевичная гуца*), wskazującą na relację całości do części (*речерзыкі ріисне*, *каталожный ящик*), wskazującą na relację części do całości (pol. *brak*, *струнный инструмент*), symilatywną (*mleczna sera*, *морковный румянец*), charakterystyczną abstrakcyjną (*trudne problemu*, *идейное искусство*), charakterystyczną konkretną (*śnieżna zima*, *рыбные места*), zakresową (*okres jesienny*, *анонимное письмо*), limitującą (*дискусје polityczne*, *научные исследования*), temporalną (*dużur posny*, *конечный этап*), lokatywną (*ропносне kraje*, *дорожный столб*).

2.3. Formant *-iczny*

Ten formant złożony (intermorf *-ik- + -ny*), a także ekwiwalentne formanty w języku rosyjskim (*-ический, -ичный*), derywują przymiotniki od podstaw zapożyczonych. W polszczyźnie wykazuje on większą żywość i produktywność niż formant *-ny* (Satkiewicz, 1969: 146–147). Jest formantem współfunkcyjnym w stosunku do *-ijny* (Kurkowska, 1953: 73). Intermorf *-ik-* najczęściej łączy się z podstawą bezpośrednio (*idylliczny*) lub za pośrednictwem intermorfów, np. *-ist-* (*subiektywistyczny*), w pojedynczych wypadkach *-ar-* (*fragmentaryczny*), *-or-* (*iluzoryczny*), *-a-* (*algebraiczny*). Występuje po rdzeniu bądź po nielicznych przyrostkach (np. *pesymistyczny, dramaturgiczny*). Powoduje zmiany w podstawie, np. palatalizację wygłosowych głosek (*ocean – oceaniczny*), ucięcie podstaw (*ewangelia – ewangeliczny, kosmos – kosmiczny, reumatyzm – reumatyczny*).

Formant *-ичный* występuje najczęściej po rdzeniu (*годовой*), rzadziej po przyrostkach (*реалистичный*).

Polskim derywatom na *-iczny* odpowiadają rosyjskie na *-ический*. Większość z nich ma synonimy słowotwórcze z formantem *-ичный*. Wiele z nich nie różni się znaczeniem, por. *анемический/анемичный, атлетический/атлетичный, демагогический/демагогичный, эпизодический/эпизодичный, идиллический/идилличичный, категорический/категоричный, патетический/патетичный* i in. Inne pary słowotwórcze różnią się systemem znaczeń: warianty z formantem *-ичный* mają mniejszą liczbą użyc, pełniąc np. tylko rolę charakterystyczną abstrakcyjną, por.: *деспотический* 'oparty na despotyzmie': *деспотическое государство* oraz 'nie znoszący sprzeciwu': *деспотический характер* i *деспотичный* tylko: 'nie znoszący sprzeciwu': *деспотичный характер, дипломатический* 'dotyczący dyplomacji lub dyplomatów': *дипломатическая служба* oraz 'zręczny, przebiegły, sprytny, wumijący': *дипломатический разговор* i *дипломатичный* tylko: 'zręczny, przebiegły, sprytny, wumijący': *дипломатичный ответ*, por. także *автоматический* i *автоматичный, аналогический* i *аналогичный, демократический* i *демократичный, догматический* i *догматичный, драматический* i *драматичный, экологический* i *экологичный, экономический* i *экономичный, реалистический* i *реалистичный* i in.

Formant *-ичный* wykazuje we współczesnym języku rosyjskim większą produktywność niż *-ический*, co wiąże się z tym, iż derywaty na *-ичный* mogą tworzyć formy krótkie, podlegają stopniowaniu i stanowią podstawę słowotwórczą abstrakcyjnych rzeczowników.

2.4. Formant *-any*

Jest to formant dosyć produktywny, choć jego aktywność została ograniczona na rzecz przyrostka *-owy* (Tekiel, 1977: 34–35, Sieczkowski, 1957: 17). Satkiewicz zwraca uwagę na jego produktywność w tworzeniu przymiotników od nazw miejsc na *-arnia* oraz *-alnia*, por. *pochylniany*, *poczekalniany* (Satkiewicz, 1969: 147–148). W języku rosyjskim brak derywatów od nazw miejsc. Ten typ przymiotników zaliczany jest do nieproduktywnych.

Łączy się z podstawą słowotwórczą bez pośrednictwa intermorfów, najczęściej z rdzeniem (por. *szklany*, *льняной*), rzadziej po podstawach derywowanych formantami sufiksalnymi, np. *-alnia* (*sypialniany*), *-elnia* (*uczelniany*), *-arnia* (*kawiarniany*), *-izna* (*bielizniany*), *-ło* (*kadzidlany*), *-ła* (*hodowlany*), *-ka* (*zapalczany*). W materiale rosyjskim nie znalazłam przykładów na występowanie tego formantu po podstawach sufiksalnych. Występuje zawsze po spółgłoskach miękkich (por. *kopalniany*, *piciany*, *костяной*, *сельдяной* i in.) i powoduje depalatalizację wygłosowej spółgłoski podstawy (por. *bawelna* – *bawelniany*, *borówka* – *borówczany*, *воск* – *вощаной*, *смола* – *смоляной* i in.).

Formant *-any* i jego rosyjski ekwiwalent pełnią następujące funkcje semantyczne: subiektywną (*dźwięk harfiany*, *кровяное давление*), obiektową (*chłop pańszczyźniany*, *полотняная фабрика*), posesywną (*królestwo rusałczane*, *siostrzana chalupa*), wskazującą na przeznaczenie: (*szafa bielizniana*, *платьяной шкафы*), materiałową (*skórzany pas*, *глиняный сосуд*), genetyczną: (*jad kielbasiany*, *льняное масло*), wskazującą na relację całości w stosunku do części (*pać kartoflana*, *гвоздяная шляпка*), wskazującą na relację części w stosunku do całości (*maślany rogalik*, *дупляной кедр* 'cedr, w którym znajduje się dziupla'), symilatywną (*blaszany dźwięk*, *смоляная борода*), lokatywną (*cieplarniane rośliny*, *водяной паук*), zakresową (*system pańszczyźniany*, *полевые пшеницы*), limitującą (*przemysł ziemniaczany*, *верфьяное строительство*). Najczęściej przymiotniki z tym formantem używane są w funkcji materiałowej. Ponadto w języku polskim pełnią funkcję wskazującą na wytwór (*plótno bielizniane*), rzadko posesywną (*siostrzana chalupa*), a w rosyjskim instrumentową (*ветряная мельница*).

2.5. Formanty *-alny*, *-arny*

Te formanty złożone z elementu rodzimego *-ny* i zapożyczonych *-al*, *-ar* tworzą przymiotniki najczęściej od podstaw obcojęzycznych (Sieczkowski, 1957: 110), por. *koniunkturalny*, *semestralny*, *strukturalny*, *elitarny*, *konsularny*, *satelitarny*, i należą we współczesnej polszczyźnie do nieproduktywnych

(Tekiel, 1977: 34–35). W języku rosyjskim istnieją paralelne nieproduktywne formanty *-альный* i *-арный* tworzące derywaty od rzeczowników zapożyczonych, por. *артериальный, категориальный, экзистенциальный, парламентарный, пленарный, суммарный* i in. Formant *-alny* (*-альный*) łączy się najczęściej z rdzeniem, sporadycznie z innymi sufiksami, por. polskie *-ura* (*agenturalny*, por. ros. *агентурный*), *-ika* (*leksykalny*, por. ros. *лексический*), *-ak* (*maniakalny*), *-oid-* (*negroidalny*, por. ros. *негроидный*), rosyjskie *-ak* (*маниакальный*). Formant *-arny* (*-арный*) występuje wyłącznie bezpośrednio po rdzeniach. Przed *-al-* pojawiają się intremorfy *-on-* (*-он-*) oraz *-u-* (*у*), np. *funkcjonalny, эмоциональный, процесуалny, сексуальный*. Może nastąpić ucięcie podstawy, np. *marginalny, stipendialny, notarialny, минимальный, нотариальный* i in.

Formanty te mogą występować w funkcji subiektywnej (*uchwała parlamentarna, бактериальная инфекция*), obiektowej (*państwa kolonialne, стипендиальная реформа*), posesywnej (*budynek ministerialny*), lokatywnej (*roślinność tropikalna, артериальная кровь*), temporalnej (*egzamin semestralny, пасхальные каникулы*), charakterystycznej konkretnej (*muskularny człowiek*), charakterystycznej abstrakcyjnej (*sakramentalne rytanie, гениальный учёный*), zakresowej (*jednostka monetarna, легендарный рассказ*), limitującej (*reformy monetarna, гормональное расстройство*).

2.6. Formant *-ski*

Podstawą polskich i rosyjskich przymiotników na *-ski* są męskie rzeczowniki osobowe (*męski, trenerski, мужской, царский*), imiona własne i nazwiska (*mickiewiczowski, napoleoński, мичуринский, наполеоновский*), nazwy toponimiczne (*gdański, bałtycki, poteci, альпийский, венский, московский*), męskie rzeczowniki żywotne i nieżywotne (*pieski, morski, зверский*), stosunkowo rzadko żeńskie (*babski, panieński, дамский, свицкий*) i in.

W obu językach formant ten jest rozszerzony licznymi intermorfami, w języku polskim przede wszystkim *-ow-* (*mężowski, mistrzowski*), także *-ew-* (*królewski*), *-ań-* (*trojański*), *-iń-* (*kapitoliński*), *-oń-* (*jerychoński*), *-eń-* (*koleżeński*), *-al-* (*bestialski*), *-aj-* (*jurajski*), *-ej-* (*europański*), *-ij-* (*olimpijski*), w rosyjskim *-ow-*, *-ев-* (*банковский, кремлёвский*), *-ич-* ze wstawnym *e* (*космический*), *-ч-* ze wstawnym *e* (*краеведческий*), *-ан-* (*бирманский*), *-ин-* (*лодзинский*), *-ен-* (*пензенский*), *-ей-* (*европейский*), *-лез-* (*конголезский*).

Występuje po rdzeniach (*carski, chamski, damski, górski, morski, pański, шольский, мужской, океанский, царский, чешский, шефский*), a także po podstawach derywowanych wieloma sufiksami, w języku polskim *-ciel* (*nuczycielski*), *-acz* (*partacki*), *-arz* (*pilkarski*), *-erz* (*szlifiarski*), *-ak* (*cudacki*),

-ec (jeździecki), -ik (katolicki), -it- (izraelicki), -at (furiacki), -er (kasjerski), -ator (racjonalizatorski), -ent, (konsumencki), -ant (aliancki) i in., w języku rosyjskim -ак (дурацкий), -ик (стариковский), -ец (купеческий), -ач (трюкаческий), -арь (бунтарский), -тель (испытательский), -ник (мученический), -ух (пастушеский), -их (жениховский), -ист (рационалистический), -атор (рационализатор), -ент (оппонентский), -ант (арестантский), -иян (грубиянский), -ор (мушкетёрский), -ер (миссионерский), -ин (грузинский), -ош- (юношеский) i in.

W języku polskim przyłączenie do podstawy formantu -sk- powoduje liczne asymilacje i uproszczenia (zob. Kowalik, 1977: 181–182; 1999: 103): spółgłoski kończące podstawę ulegają palatalizacji (*kapłan* – *kapłański*, *ulań* – *ulański*, *warchoł* – *warcholski*, *diabeł* – *diabelski*) i depalatalizacji (*dziennikarz* – *dziennikarski*, *lekarz* – *lekarski*); wygłosowe spółgłoski szczelinowe podstawy *s*, *z*, *ś*, *ź*, *ś*, *ż*, *χ*, także zwarta *g* ulegają uproszczeniu, np. *Czerkies* – *czerkieski*, *Kaukaz* – *kaukaski*, *Czuwasz* – *czuwaski*, *papież* – *papieski*, *Białoruś* – *Białoruski*, *Brześć* – *brzeski*, *Włochy* – *włoski*; spółgłoski zwarto-wybuchowe *t*, *d*, *k* i zwarto-szczelinowe *c*, *z*, *ć*, *ź*, *ć*, *dź* ulegają uproszczeniu na *c*, *z*, np. *advokat* – *advokacki*, *sąsiad* – *sąsiedzki*, *katolik* – *katolicki*, *Fenicja* – *fenicki*, *Sieradz* – *sieradzki*, *partacz* – *partacki*, *Noteć* – *notecki*, *czeladź* – *czeladzki*; grupy spółgłoskowe *lk*, *rk*, *rg*, *ng*, *sl*, *śl*, *sk*, *szcz* upraszczają się, np. *Hamburg* – *hamburski*, *Nowy Jork* – *nowojorski*, *Polska* – *polski*, *Bydgoszcz* – *bydgoski*; grupy *śc*, *źdź*, *st*, *zd* występują obocznie z *j*, np. *śródmieście* – *śródmiejski*, *miasto* – *miejski*, *Ujazd* – *ujejski*; następuje ucięcie podstawy, np. *Egipt* – *egipski*, *Italia* – *italski*, *poganin* – *pogański*. Alternacje zachodzą także w podstawie, np. *i/y* – *ø* (*Kolumbia* – *kolumbijski*, *Walia* – *walijski*, *Asyria* – *asyryjski*, *Rosja* – *rosyjski*), *e* – *ø* (*Miśnia* – *miśnieński*, *panna* – *panieński*), *e* – *o* (*malżonek* – *malżeński*, *żona* – *żeński*), *e* – *ą* (*mąż* – *męski*).

W języku rosyjskim zachodzą następujące alternacje: *к* – *ч* (*логика* – *логический*), *г* – *ж* (*Норвегия* – *норвежский*), *ч* – *ш* (*чехи* – *чешский*), *т* – *ч* (*ребята* – *ребяческий*), *к* – *ц* (*казак* – *казацкий*), *ч* – *ц* (*ткач* – *ткацкий*), *з* – *ж* (*князь* – *княжеский*), palatalizacja (*Урал* – *уральский*, *Байкал* – *байкальский*) i depalatalizacja (*конь* – *конский*, *море* – *морской*, *царь* – *царский*).

Między językiem polskim a rosyjskim obserwujemy następujące różnice morfonologiczne. Polskim przymiotnikom, w których wygłosowe spółgłoski podstawy słowotwórczej ulegają uproszczeniu na *c*, odpowiadają rosyjskie z formantem -еский i alternacją *к* – *ч*, *ц* – *ч*, *т* – *ч*, por. *судачки* – *чудаческий*, *епіски* – *эпический*, *евангеліcki* – *евангелический*, *готыcki* – *готический*, *греcki* – *греческий* (ale: *грецкие орехи*), *heretycki* – *еретический*, *katolicki* – *католический*, *kipiecki* – *купеческий*, *studencki* – *студенческий* i in.

W niektórych przykładach polskim przymiotnikom tego typu odpowiadają formacje z formantem *-ский* i brakiem alternacji, por. *iracki* – *иракский*, *kumycki* – *кумыкский*, *tadżycki* – *таджикский*, *turecki* – *тюркский/тюрецкий*, *uzbecki* – *узбекский* i in. (pełną ekwiwalencję obserwujemy w niezbyt licznych przykładach *bułacki* – *булацкий*, *kalmucki* – *калмыцкий*, *kozacki* – *казацкий*, *tkacki* – *ткацкий* i in.). Różnice w niektórych przykładach związane są z uproszczeniami w polskich derywatach wygłosowych spółgłosek podstawy *č*, *š*, *g* (a także *s*, *z*, *ś*, *ź*, (*χ*) przed formantem *-ski*, które w wymowie rosyjskiej zachowują się, por. *boski* – *божеский*, *czeski* – *чешский*, *czuwaski* – *чувацкий*, *hamburski* – *гамбургский*, *inguski* – *ингушский*, *męski* – *мужской*, *norweski* – *норвежский*, *parycki* – *парижский*, *zaporoński* – *запорожский* i in.

W wielu przymiotnikach derywowanych od podstaw na *t*, *d* różnica dotyczy jedynie pisowni, bowiem w wymowie rosyjskiej obowiązuje także dźwięk *c* (zob. np. Bułanin, 1970: 119), por. *adwokacki* – *адвокатский*, *asystencki* – *ассистентский*, *fabrykancki* – *фабрикантский*, *irlandzki* – *ирландский*, *magnacki* – *магнатский*, *prezydencki* – *президентский*, *sąsiedzki* – *соседский*, *szwedzki* – *шведский* i in. Dotyczy to także przymiotników derywowanych od podstaw na *s*, *z*, w których następuje uproszczenie grupy spółgłoskowej przed formantem *-ski*, znajdujące wyraz w polskiej pisowni, w przeciwieństwie do rosyjskiej ortografii zachowujące etymologiczne połączenia spółgłoskowe, por. *abchaski* – *абхазский*, *białoruski* – *белорусский*, *eskimoski* – *эскимосский*, *francuski* – *французский*, *kaukaski* – *кавказский*, *kirgiski* – *киргизский* i in.

Formant *-ski* i jego rosyjski ekwiwalent pełnią następujące funkcje semantyczne: subiektywną (*przemówienia poselskie*, *режиссёрское указание*), obiektywną (*szkoły inżynierskie*, *пассажирский поезд*), posesywną (*żołnierska przyczka*, *монашеская келья*), instrumentową (*zdjęcie rentgenowskie*, *рентгеновский снимок*), materiałową (*wyroby wikliniarskie*), genetyczną (*końskie włosie*, *конское мясо*), syngulatywną (*grono nauczycielskie*, *солдатский отряд*), wskazującą na relację całości w stosunku do części (*babski brzuch*, *свинский хвост*), symilatywną (*końska twarz*, *цыганские глаза*), zakresową (*francuski malarz*, *чешский язык*), lokatywną (*japońska porcelana*, *океанская рыба*).

W obu językach formant ten należy do najbardziej produktywnych.

2.7. Formanty *-aty*, *-asty*

Są to sufiksy oboczne, *-asty* we współczesnym języku ogólnopolskim występuje z reguły po spółgłosce miękkiej i morfonologicznie miękkiej (*liściasty*, *kolczasty*), natomiast *-aty* zarówno po twardej jak i po miękkiej (*rogaty*, *laciaty*, *skrzydlaty*). Istnieją także synonimy słowotwórcze, por. *dropiaty* i *dropiasty*. Formanty te łączą się bezpośrednio z rdzeniem, wy-

stępowanie po innych przyrostkach poświadczone jest izolowanymi przykładami (zob. Kowalik, 1977: 64). Należą one do nielicznych formantów przytmiotnikowych mających funkcję semantyczną (Kowalik, 1977:72), tworząc przede wszystkim przymiotniki charakterystyczne, por. *dziobaty*, *pasiasty*. K. Kowalik (1977: 130, 139) i I. Winkler-Leszczyńska (1977: 26) zaliczają je do formantów produktywnych.

W języku rosyjskim formanty *-атый* i *-астый* występują z reguły po spółgłoskach twardych (*горбатый*, *крылатый*, *усатый*), rzadko po miękkich (*внучатый*, *ноздрястый*, *целястый*). Łączą się bezpośrednio z rdzeniem. Rosyjskie formy na *-астый* w porównaniu z *-атый* wyrażają wyższy stopień intensywności danej cechy, por. *рогатый* 'mający rogi'/pot. *рогастый* 'mający duże rogi', *бородатый* 'mający brodę'/*бородастый* 'mający dużą brodę'. Ponadto przymiotniki z formantem *-астый* mają potoczny charakter, por. neutralne *бородатый*, *волосатый*, *усатый* i potoczne *бородастый*, *волосастый*, *усастый*. W MAS mają one najczęściej kwalifikator „gw. miejska”, w nowszych słownikach, np. БТСРЯ z 2000 r., mają kwalifikator „pot.” W języku rosyjskim funkcjonuje także rozszerzony formant *-чатый*. Łączy się on bezpośrednio z rdzeniem (*головчатый*, *дымчатый*, *слоичатый*) lub z podstawami derywacyjnymi na *-ец*, *-иц(a)*, *-ок*, *-ка*, *-инк(a)*, *-ушк(a)*, *-ишк(a)*, np. *веснучатый* (←*веснушка*), *зубчатый* (←*зубец*), *реснитчатый* (←*ресница*) i in.

Oba formanty są produktywne nie tylko w języku potocznym, ale także literackim, por. neologizm Jesienina *голосатые запевки* (Szwiedowa: 287–288).

2.8. Formant *-owaty*

Jest to formant *-aty* rozszerzony intermorfem *-ow-*. Jest on w tej postaci nieporównanie bardziej produktywny, tworząc 1000 przymiotników (formant *-aty* – tylko 74, zob. Kowalik, 1977: 130–131). Występuje on zarówno bezpośrednio po rdzeniu (*flakowaty*, *gburowaty*, *jajowaty*, *piegowaty*), jak i po podstawach derywowanych sufiksalnie: sufiksem *-ka* (*gruszkowaty*), *-ek* (*prostaczkowaty*), *-ak* (*szczeniakowaty*), *-ik* (*jamnikowaty*), *-ica* (*petlicowaty*), *-ec* (*kruszcowaty*), *-oń* (*gryzoniowaty*), *-uś* (*gogusiowaty*), *-uch* (*leniuchowaty*). Intermorf *-ow-* występuje po spółgłosce twardej (*łykowaty*) i miękkiej (*świnio-waty*).

Rosyjski formant *-оватый* występujący po spółgłoskach miękkich w postaci *-еватый* łączy się bezpośrednio z rdzeniem (*дубоватый*, *игловатый*, *ноздреватый*, *угловатый* i in.) lub dodawany jest do podstaw z sufiksami *-ак* (*чудаковатый*), *-ок* (*комковатый*), *-ик* (*жуликоваты*), *-ец* (*рубцеватый*), *-ина* (*трециноватый*). W jednym przykładzie występuje intermorf *-н-* (*бесноватый* ← *бес*). Formant zaliczany jest do produktywnych.

2.9. Formant *-isty*

Formant *-isty* występuje najczęściej w postaci nierozszerzonej intermorfem, w izolowanych przykładach pojawia się intermorf *-iw-* (*rzeczywisty*), *-n-* (*blotnisty*), *-ok-* (*przezroczysty*), *-u-* (*wiekuisty*) (zob. Kowalik, 1977: 139). Łączy się najczęściej z rdzeniem (*dżdżysty*, *górzysty*, *ościsty*, *puszysty*, *srebrzysty*), rzadziej z podstawami derywacyjnymi, np. na *-ba* (*osobisty*), *-lo* (*światlisty*), *-ec* (rzad. *kolczysty*) (Kowalik, 1977: 137–138). Formant ten jest wyspecjalizowany w tworzeniu przymiotników charakterystycznych z odcieniem kwantytatywnym (*gwiazdzysty*, *krwisty*), występuje także w funkcji symilatywnej (*szklisty*) (Kallas, 1999: 497). Należy do formantów produktywnych, według obliczeń K. Kowalik derywuje on 214 przymiotników (1977: 137).

Rosyjski formant *-истый* także łączy się w większości przykładów z rdzeniem (*ветвистый*, *иглистый*, *кожистый*, *скалистый*, *льדיстый*), a także z podstawami derywowanymi formantami *-ка* (*подковыристый* ← uciętej podstawy *подковырка*), *-ок* (*суглинистый* ← uciętej podstawy *суглинок*), *-ина* (*морщинистый*), *-j-* (*чутьистый*) i in. W pojedynczych przykładach występują intermorfy, najczęściej *-ан-* (*водянистый*, *стклянистый*), *-ен-* (*леденистый*), *-н-* (*мучнистый*). Tak jak w języku polskim derywuje on przymiotniki charakterystyczne z odcieniem kwantytatywnym (*болотистый*, *костистый*, *остистый*, *холмистый* i in.) i ze znaczeniem symilatywnym (*бархатистый*, *змеистый*, *золотистый*, *серебристый* i in.). Jest to formant bardzo produktywny w języku literackim i mówionym. Często tworzy okazjonalizmy typu *соснистый воздух* (Szwiedowa, 1982: 289).

2.10. Formanty paradygmatyczne

W języku polskim duża grupa przymiotników (w materiale I. Kaproń, która dokonała ich opisu, występuje 280 przymiotników właściwych i 23 liczebniki porządkowe, bez derywatów od wyrażen przyimkowych i bez złożen, zob. Kaproń, 1998: 79–93) tworzy się za pomocą formantu paradygmatycznego *-i/-y*. W tym wypadku następuje zmiana paradygmatu i rzeczownik zostaje przeniesiony do klasy przymiotników (o formantach paradygmatycznych zob. Laskowski, Wróbel, 1964; Kreja 1974; Kurzowa 1974; Chruścińska K., Waszakowa K., 1981: 45–58; Waszakowa 1993; Kaproń, 1998; Grzegorzczkowska R., Puzynina J., 1999: 367–368 i in.) W rzeczownikach typu *barani* – *бараний* występuje pozornie pełna ekwiwalencja. Zbieżność dotyczy jednak tylko mianownika i biernika l.p. rzeczowników męskich, które w pozostałych przypadkach mają w języku rosyjskim sufiks *-j-* syg-

nalizowany obecnością w pisowni rozdzielającego miękkiego znaku (ь), por. *бараньего рога, волчьи законы, по заячьим следам* i in. Rzeczowniki żeńskie i nijakie mają sufiks -j- we wszystkich formach, por. *лисья нора, козье молоко, коровьего масла* i in. Obecność tego sufiksu ujawnia się w transkrypcji. Rozróżnia on (obok akcentu) takie formy jak *l'is'e* i *l'is'je*: *присматриваться лисе, лисье притворство*, także *vdow'e* i *vdov'je*: *сочувствовать вдове и вдовье хозяйство* (w języku rosyjskim nie występuje j po spółgłoskach miękkich wargowych). W rosyjskim słowotwórstwie wydzielany jest sufiks -ij/-j- (zob. Winogradow, 1972: 191; Szwiedowa, 1982: 271 i n.).

W obu językach podstawami są rzeczowniki nie pochodne typu *baba, бык*, a także pochodne odrzeczownikowe (*rolniczy* ← *rolnik* ← *rola*, *охотничий* ← *охотник* ← *охота*), odczasownikowe (*urzędniczy*, ← *urzędnik* ← *urzędować*, *бродяжий* ← *бродяга* ← *бродить*), rzadziej odprzymiotnikowe (*samotniczy* ← *samotnik* ← *samotny*, *великаний* ← *великан* ← *великий*). W języku polskim najczęściej oznaczają one zwierzęta (ok. 70%) lub osoby (ok. 23%) (Kaproń, 1998: 82). W kilku wypadkach podstawami są inne rzeczowniki, por. *pokrzywi, złoty, uroczy* (Kaproń, 1998: 82). Podobnie w języku rosyjskim podstawami są w znakomitej większości nazwy zwierząt, nieco rzadziej nazwy osób. Wydaje się, że derywaty od innych rzeczowników są tworzone tylko okazjonalnie w języku literatury i publicystyki, por. *вопли автомобильи, овражьи края, мухоморья шляпка* (Szwiedowa, 1982: 271).

Pewne przymiotniki mogą mieć w zależności od kontekstu podwójną motywację, np. *twórczy* 'dotyczący twórców', np. *środowisko twórcze, związki twórcze* (← *twórca*) i *twórczy* 'mający zdolność tworzenia': *twórczy umysł* (← *tworzyć*), *powstańczy* 'odnoszący się do powstańców': *władze powstańcze* (← *powstańiec*), 'dotyczący powstania': *pieśni powstańcze* (← *powstanie*).

3. EKWIWALENCJA W KLASACH SEMANTYCZNYCH

3.1. Klasa przymiotników w funkcji subiektywnej

Większości polskich formacji na -owy odpowiadają rosyjskie przymiotniki z formantem -ny, który w tworzeniu derywatów odrzeczownikowych należących do różnych klas semantycznych jest najbardziej produktywny, por. błędy: *Kiosk jest na autobusnym przystanku* (zam. *autobusowym*, por. *автобусная остановка*). *Jechali po pustyni karawannym szlakiem* (zam. *karawanowym*, por. *караванный путь*). *Polacy prowadzili narodną walkę o niepodległość* (zam. *narodową*, por. *народная борьба*). *Teraz są duże*

temperатурne zmiany (zam. *temperaturowe*, por. *температурные изменения*).
Na Wawelu jest wspaniała tronna sala (zam. *tronowa*, por. *тронный зал*).
Mat jakąś wirusną infekcję (zam. *wirusową*, por. *вирусная инфекция*) i in.

Niektórym derywatom na -owu odpowiadają przymiotniki z formantem -енный występującym po połączeniach spółgłoska (oprócz *л*, *р*) + *в'* (*буквенный*), *сл'* (*мысленный*), spółgłoska + *м'*, *н'*, *р'* (*письменный*), *хт'* (*вахтенный*), także *восторженный*, *оспенный* *обеденный* i kilku innych. Por. błędy: *Po kawie może być myślenia gonitwa* (zam. *myślowa*, por. *мысленное представление*). *On ma na twarzy jakby ospienne ślady* (zam. *ospowu*, por. *оспенная сыпь*).

Niektórym przymiotnikom z zakresu terminologii medycznej utworzonym od nazw chorób odpowiadają derywaty z formantem -озный, por. *Ona ma na rękach takie egzematyczne pryszcze* (zam. *egzematowe*, por. *экзематозное состояние*). *U myśliwego zaczął się już gangrenozny proces* (zam. *gangrenowu*, por. *гангренозный процесс*). *U mnie jest jakiś grypozny stan* (zam. *grypowu*, *гриппозное состояние*). Por także *szkarlatynowu* – *скарлатинозный/скарлатинный* (*szkarlatynowe plamy*, *скарлатинозная сыпь*), *tyfusowu* – *тифозный* (*wysypka tyfusowa*, *тифозная эпидемия*) i in.

W nielicznych wypadkach mamy ekwiwalenty z formantem -(ов)ский, por. *Na Morzu Czarnym rozpoczęły się już flotskie manewry* (zam. *flotowe*, por. *флотские манёвры*). *Komiteckie ustawy obowiązywały wszystkich działaczy* (zam. *komitetowe*, por. *комитетские комиссии*). *Piotrowskie reformy zrobiły z Rosji nowoczesny, europejski kraj* (zam. *Piotrowe*, por. *петровская эпоха*).

W większości form z formantem -ny obserwujemy ekwiwalencję zerową (por. *chłodny* – *холодный*, *głodny* – *голодный*, *modny* – *модный*, *trożny* – *морозный*, *postny* – *постный*, *rustynny* – *пустынный*, *rybny* – *рыбный*, *swobodny* – *свободный*, *wodny* – *водный* i in.) i błędy występują sporadycznie. W izolowanych przykładach formantowi -ny odpowiada sufiks derywacyjny -еский, por. *U dziecka, które jest dużo z matką, jest szybki psychiczny rozwój* (zam. *psychiczny*, por. *психическое развитие*). Wydawałoby się, że przyrostek tak charakterystyczny dla ruszczyzny, nie powinien się pojawić w polskim wyrazie, a jednak jednym z częściej spotykanych błędów jest forma *człowieczeski*.

Przymiotniki na -i(y)ny mają regularne odpowiedniki z formantem -онный: *ewakuacyjny* – *эвакуационный* (*droga ewakuacyjna*, *эвакуационный период*), *koalicyjny* – *коалиционный* (*traktat koalicyjny*, *коалиционный договор*), *rewolucyjny* – *революционный* (*rząd rewolucyjny*, *революционная диктатура*) i in. Błędy występują stosunkowo rzadko, por. *Ja zachorowałem na infekcyjną żółtaczkę* (zam. *infekcyjną*, por. *инфекционная желтуха*). *W średniowieczu działali różne inkwizycyjne sądy* (zam. *инквизycyjne*, por. *инквизиционный суд*).

Regularnymi ekwiwalentami są rosyjskie przymiotniki z formantem *-ивный* i alternacją *t/c* w temacie. Formant ten stosunkowo rzadko występuje w funkcji subiektywnej. Zanotowałam następujące błędne derywaty: *Za zniszczenie np. mebli stosuje się różne administratywne kary* (zam. *administracyjne*, por. *административное взыскание*). *Deduktywny metod myślenia to taki, w którym jest stosowana dedukcja* (zam. *metoda dedukcyjna*, por. *дедуктивный метод*).

W izolowanych przykładach obserwujemy odpowiedniki z formantem *-ный* tworzone od uciętych podstaw, por. *burżuazyjny* – *буржуазный*, *konkurencyjny* – *конкурентный*, *tolerancyjny* – *толерантный* (w rosyjskim brak podstawy); z formantem *-озный*, por.: *tendencyjny* – *тенденциозный*, z formantem *-ский*, por.: *milicyjny* – *милицкий*, *polisujny* – *полицейский*.

Przymiotniki na *-iczny* mają odpowiedniki na *-ический*, por.: *bakteriologiczny* – *бактериологический* (broń *bakteriologiczna*, *бактериологическое оружие*), *feministyczny* – *феминистический* (*demonstracje feministyczne*, *феминистические выступления*), *kardiologiczny* – *кардиологический* (*zjazd kardiologiczny*, *кардиологическая консультация*), *reumatyczny* – *ревматический* (*bóle reumatyczne*, *ревматические узлы в пальцах*), *wulkaniczny* – *вулканический* (*wybuch wulkaniczny*, *вулканическое извержение*) i in. Błędy są stosunkowo rzadkie, por. *Schwytła go ostra reumatologiczaska ból* (zam. *reumatologiczny*, por. *ревматологическая боль*).

Stosunkowo licznej grupie przymiotników odpowiadają formacje na *-ский* (najczęściej od podstaw na *-ист*) będące często synonimami słowotwórczymi form na *-ический*. Różnica między nimi może dotyczyć łączliwości (np. *педантское спокойствие*, *педантские манеры* i *педантическая точность*, *педантический порядок*), sporadycznie sfery użycia (por. *neutralne океанский* i specjalne *океанический*), najczęściej jednak nie ma żadnej różnicy (por. *империалистский* i *империалистический*, *типографский* i *типографический*, *туристский* i *туристический*, *экспрессионистский* i *экспрессионистический* i in.). Pełnią one te same role semantyczne, co przymiotniki z formantem *-ический*, np. *feministyczny* – *феминистский/феминистический* (*ruch feministyczny*, *феминистские организации*), *impresjonistyczny* – *импрессионистский/импрессионистический* (*malarstwo impresjonistyczne*, *импрессионистские картины*), *monarchistyczny* – *монархистский* (*partia monarchistyczna*, *монархистский заговор*), *rapistyczny* – *напистский* (*rapistyczne działania*, *напистские идеи*), *purystyczny* – *нуристский/нуристический* (*purystyczne działania*, *нуристские действия*), *separatystyczny* – *сепаратистский* (*separatystyczne dążenia*, *сепаратистское движение*), *syjonistyczny* – *сионистский* (*ruch syjonistyczny*, *сионистское движение*), *szowinistyczny* – *шовинистский/шовинистический* (*szowinistyczne wystąpienia*, *шовинистские выступления*) i in. Por. *Dla mnie te wszystkie feministyczne żądania są bardzo śmieszne* (*feministyczne*, por. *феминистские требования*).

Monarchistski spisek trzech państw doprowadził do rozbiorów (zam. monarchistyczny, por. монархистский заговор). Rosja musi się bronić przed różnymi islamskimi i papistskimi ideami (zam. papistycznymi, por. папистские идеи). Teraz są modne różne separatystyczne ruchy, np. w Hiszpanii (zam. separatystyczne, por. сепаратистское движение). Syjonistski ruch miał na celu utworzenie własnego państwa (zam. syjonistyczny, por. сионистское движение).

Niektórym przymiotnikom odpowiadają rosyjskie formacje na -ный, por. Ciągle mnie budzą telefonne dzwonki (zam. telefoniczne, por. телефонный звонок). Mieszkańcom ciągle ugrożają wulkanne wybuchy (zam. wulkaniczne, por. вулканические/вулканные извержения).

Pojedynczym przymiotnikom w funkcji subiektywnej z formantem -any odpowiadają derywaty z sufiksem -ный, por. Naokoło są same kukurudzne pola (zam. kukurydziane, por. кукурузное поле). W pokoju chłopaków czuje się zawsze jakieś podejrzone wódeczne zapachy (zam. wódczane, por. водочный запах).

Polskim formantom -(ow)ski, -arski odpowiadają formanty -ный, -ский, por. W Ermitażu można oglądać stare jubilerne wyroby (zam. jubilerskie, por. ювелирные изделия). Na zajęciach uczniowie wykonywali różne drobne ślusarskie prace (zam. ślusarskie, por. слесарные работы). Dużo młodych ludzi należą teraz do różnych anarchistycznych organizacji (zam. anarchistowskich, por. анархистская организация). Znowu są używane różne barońskie tytuły (zam. baronowskie, por. баронский титул). Lubię poważną muzykę, najbardziej betoweńskie symfonie (zam. beethovenowskie, por. бетховенская симфония). Kiedyś ludzie tak samo potępiali darwińską teorię (zam. darwinowską, por. дарвинская теория). W całym kraju był faszystowski terror (zam. faszystowski, por. фашистский террор). Wszyscy musieli znać lenińską i marksistowską filozofię (zam. leninowską, marksistowską, por. ленинская, марксистская философия). Rosyjskie rolnictwo zniszczyła nie tylko kolektywizacja, ale też na przykład różne miczurińskie metody (zam. miczurinowskie, por. мичуринские методы). W ostatnich latach w różnych krajach powstają różne nazistowskie ruchy (zam. nazistowskie, por. нацистское движение). W stalińskich obozach zginęły miliony ludzi (zam. stalinowskich, por. сталинские лагеря). Turgieniewskie powieści mają światową sławę (zam. turgieniewowskie, por. тургеневские романы). Por. także burmistrzowski – бурмистрский (urząd burmistrzowski, бурмистрский пост), mickiewiczowski – мицкевичский (utwory mickiewiczowskie, мицкевичские произведения), mescenasowski – мещенатский (mescenasowska działalność, мещенатская деятельность), papistowski – папистский (ruch papistowski, папистское движение), puszkowski – пушкинский (muzeum puszkowskie, Пушкинский дом), rasistowski – расистский (rasistowskie poglądy, расистский режим), przest. rojalistowski/rojalistyczny – роялистский (partie rojalistowskie, роялистская

идеология), rotmistrzowski – ротмистровский (rotmistrzowska buława, ротмистровский чин), sędziowski – судейский (sędziowskie obowiązki, судейская должность), skautowski – скаутский (organizacje skautowskie, скаутские отряды), szefowski – шефский (szefowskie humory, шефская помощь), wachmistrzowski – вахмистерский (stopień wachmistrzowski, вахмистерский пост) i in.

W niewielu przykładach polskiemu -ijski (-yjski) odpowiada rosyjski -ский, por. *Nie oglądam brazylskie seriale* (zam. brazylijskich, por. бразильский сериал). *Przed ambasadą były kurdzkie demonstracje* (zam. kurdyjskie, por. курдские демонстрации). W izolowanych przykładach mamy różne odpowiedniki formantowe, por. np. pol. -ański – ros. -ский: *Jugosławskie pretensje są słusznymi* (zam. jugosłowiańskie, por. югославские претензии); *Znane są korejskie osiągnięcia gospodarcze* (zam. koreańskie, por. корейские достижения); pol. -ski – ros. -овский: *W napoleonowskich wojnach brali też udział Polacy* (zam. napoleońskich, por. наполеоновские войны).

Kontrasty między tego typu przymiotnikami związane są także z alternacjami morfologicznymi (Kowalik, 1999: 103).

Polskim przymiotnikom, w których wygłosowe spółgłoski podstawy słowotwórczej ulegają uproszczeniu na *c*, odpowiadają rosyjskie z formantem -ский i alternacją *к – ч, ц – ч, т – ч*, por. grecki – греческий (grecka kontrola celna, греческий таможенный контроль), katolicki – католический (katolicka działalność, католическая деятельность), poetycki – поэтический (twórczość poetycka, поэтическое творчество), prorocki – пророческий (przepowiednie prorockie, пророческое предсказание), stoicki – стоический (filozofia stoicka, стоическая философия), studencki – студенческий (studenckie życie, студенческая жизнь) i in. Błędy spotyka się stosunkowo rzadko, por. *Podobno on należy do jakiejś heretyczeskiej sekty* (zam. heretyckiej, por. еретическая секта).

Izolowanym derywatom na -arny, -alny mogą odpowiadać przymiotniki na -ный lub -ский, por. *Nasz agenturny wywiad był chyba najlepszym na świecie* (zam. agenturalny, por. агентурная разведка). *Chciałbym po studiach zająć się konsulską pracą* (zam. konsularną, por. консульская работа). *U nas w Litwie była polska parlamencka delegacja* (zam. parlamentarna, por. парламентская делегация).

Przymiotnikom paradygmatycznym odpowiadają w większości derywaty z formantem paradygmatycznym obocznym do -j-, por. *babi* – бабий (babi płacz, бабий плач), *wilcze wycie* – волчий вой, *zajęcze ślady* – заячьи следы, *żabi* – жабий (żabie rechotanie, жабые кваканье) i in.

Część derywatów ma odpowiedniki z formantem -иный, por. *Czasem można z daleka zobaczyć cietrzewine toki* (zam. cietrzewie, por. тетеревиные токи). *O piątej rano budzi mnie gołębine gruchanie* (zam. gołębie, por. голубиное воркование). *Wszystkie zwierzęta boją się lwinego ryku* (zam.

lwiego, por. *львиный рык*). Por. także: *muszy* – *мушиный* (*musze brzęczenie, мушиное жужжание*), *orli* *lot*, *orli* *polёт*, *szmeli* *ny* (*trzmielce brzęczenie, шмелиное жужжание*), *żurawli* *ny* (*żurawi szyk, журавлиный косяк*) i in. Niektórym przymiotnikom odpowiadają formy na *-eskiy* oraz (rzadko) na *-achiy* (*-yachiy*), por. *Najgorsze są takie starcze rozmowy o chorobach* (zam. *starcze*, por. *старческие разговоры*). *Justyna najchętniej słuchała powstańczeckich opowiadań* (zam. *powstańczych*, por. *повстанческие рассказы*). *Wieczorami slychać pod oknami koszacze piski* (zam. *kocie* – *кошачий писк*). Por. także *buntowniczy* – *бунтовщицкий* (*buntownicze wystąpienia, бунтовщицкие выступления*), książk. *człowieczy* – *человеческий/человечий* (*śląd człowieczy, человеческий след*), *dziewiczy* – *девический* ‘*dziewczęcy*’/poet. *dewichiy* (*dziewicze marzenia, девические мечты*), *innowierczy* – *иноверческий* (*innowiercze nauki, иноверческая наука*), *mniszy* – *монашеский* (*mnisze modlitwy, монашеские молитвы*), *niewolniczy* – *невольнический/невольничий* (*niewolnicze powstania, невольническое восстание*), *rozbójniczy* – *разбойнический/разбойничий* (*parady rozbójnicze, разбойническое нападение*), *rzemieślniczy* – *ремесленнический* (*żądania rzemieślnicze, ремесленнические требования*), *twórczy* – *творческий* (*stowarzyszenia twórcze, творческое объединение*), *wrogí* – *вражеский* (*wroga kula, вражеская пуля*), *szczygli* – *щиглячий* (*szczygłe śpiewy, щиглячие пеня*), *niedźwiedzi* – pot. *medweżaciy/medweżiy* (*niedźwiedzi ślad, медвежачий след*) i in.

3.2. Klasa przymiotników w funkcji obiektowej

Formantowi *-owy* odpowiada formant *-nyy*, por. *Biletna kasa była już zamknięta* (zam. *kasa biletowa*, por. *билетная касса*). *To jest bardzo dochodny interes* (zam. *dochodowy*, por. *доходное предприятие*). *Wszystkie aktorki miały efektne toalety i fryzury* (zam. *efektowne*, por. *эффектная причёска*). *Bardzo mnie się podoba figurna jazda na lodzie* (zam. *figurowa*, por. *фигурный вальс*), *Konkursna komisja mnie odrzuciła* (zam. *komisja konkursowa*, por. *конкурсная комиссия*). *U nas też są kredytne banki, ale nie załatwisz kredytu* (zam. *bank kredytowy*, por. *кредитные учреждения*). Por. także *goździkowy* – *гвоздичный* (*drzewo goździkowe, гвоздичное дерево*), *meblowy* – *мебельный* (*sklep meblowy, мебельный магазин*), *patrolowy* – *патрульный* (*okręt patrolowy, патрульный самолёт*), *walutowy* – *валютный* (*kantor walutowy, валютный обмен*), *żółciowy* – *желчный* (*woreczek żółciowy, желчный пузырь*) i in.

W izolowanych przykładach formant *-owy* ma inne ekwiwalenty: formant *-ennyy* (por. *uprawy tykwowe* – *тыквенные культуры*), *-skiy* (*oceanova głębia* – *океанские воды*), *-icheskiy* (*film dialogowy* – *диалогический фильм*). Zanotowałam tylko jeden błędny przymiotnik: *U nas mamy bogate tykwienne uprawy* (zam. *tykwowe*, por. *тыквенные культуры*).

Formant *-ny* ma w wielu derywatach regularny odpowiednik w postaci formantu *-ический*, por.: *akustyczny* – *акустический* (*akustyczna sala, акустические изменения*), *ceramiczny* – *керамический* (*przemysł ceramiczny, керамический завод*), *graficzny* – *графический* (*pracownia graficzna, графическая выставка*), *kosmetyczny* – *косметический* (*laboratorium kosmetyczne, косметическая фабрика*), *mechaniczny* – *механический* (*wydział mechaniczny, механическая мастерская*), *scholastyczny* – *схоластический* (*szkoły scholastyczne, схоластические школы*) i in. Błędy są stosunkowo nieliczne, por. *U nas pracuje bardzo nowoczesna ceramiczna fabryka* (zam. *ceramiczna*, por. *керамическая фабрика*). Inne odpowiedniki należą do izolowanych i nie notuje się błędnych derywatów, por. *złoża solne* – *соляной пласт*, *winny człowiek* – *виновный человек*.

Formant *-i(y)ny* ma regularny odpowiednik *-ионный*, por. *artykulacyjny* – *артикуляционный* (*narządy artykulacyjne, артикуляционные органы речи*), *dyskusyjny* – *дискуссионный* (*klub dyskusyjny, дискуссионный клуб*), *emisyjny* – *эмиссионный* (*instytucja emisyjna, эмиссионный банк*), *informacyjny* – *информационный* (*biuro informacyjne, информационный бюллетень*), *inspekcyjny* – *инспекционный* (*oficer inspekcyjny, инспекционные органы*), *konsultacyjny* – *консультационный* (*ośrodek konsultacyjny, консультационное бюро*), *okupacyjny* – *оккупационный* (*wojska okupacyjne, оккупационные власти*), *reklamacyjny* – *рекламационный* (*punkt reklamacyjny, рекламационное отделение*) i in. Zanotowałam następujące derywaty utworzone według rosyjskiego modelu: *Żeby dobrze wymawiać dźwięki, trzeba trochę znać budowę artykulacyjnych organów* (zam. *артикуляционных*, por. *артикуляционные органы речи*). *Na zajęciach organizują się różne dyskusyjne grupy, w których dyskutujemy na różne tematy* (zam. *дискуссионные*, por. *дискуссионная группа*). *Jak emisyjny bank drukuje pieniądze bez pokrycia, to wtedy mamy inflację* (zam. *эмиссионный*, por. *эмиссионный банк*). *O adresie można się dowiedzieć w informacyjnym punkcie* (zam. *информационным*, por. *информационный пункт*). *Okupacyjne wojska zajęli cały kraj* (zam. *окупационные*, por. *оккупационные войска*).

Innym regularnym odpowiednikiem jest formant *-ивный* z alternacją *t/c* w temacie: *federacyjny* – *федеративный* (*państwo federacyjne, федеративные государства*), *prewencyjny* – *превентивный* (*środki prewencyjne, превентивные мероприятия*), *regeneracyjny* – *регенеративный* (*zdolności regeneracyjne, регенеративные процессы*), *represyjny* – *репрессивный* (*metody represyjne, репрессивные меры*), *reprodukcyjny* – *репродуктивный* (*metoda reprodukcyjna, репродуктивный процесс*) i in. Por. takie błędy jak: *Federatywne stany mają dużą autonomię* (zam. *федерacyjne*, por. *федеративные государства*). *W młodych komórkach szybciej zachodzą regeneratywne procesy* (zam. *регенерacyjne*, por. *регенеративные процессы*). *To jest dalej represywne państwo* (zam. *репрессyjne*, por. *репрессивное государство*).

Derywatom na *-icznu* odpowiadają konstrukcje na *-ический*, por. *anatomicznu* – *анатомический* (*opis anatomiczny, анатомические особенности*), *biograficznu* – *биографический* (*film biograficzny, биографический роман*), *chronologicznu* – *хронологический* (*tablica chronologiczna, хронологические таблицы*), *frazeologicznu* – *фразеологический* (*słownik frazeologiczny, фразеологический словарь*) i in. Zanotowałam dwa błędne derywaty: *Musimy zrobić w domu taki frazeologiczeski spis: wszystko, co znamy* (zam. *frazeologicznu*, por. *фразеологический список*). *Ja najczęściej lubię biograficzeską literaturę* (zam. *biograficzną*, por. *биографическая литература*).

W tej funkcji semantycznej izolowane przykłady mają ekwiwalenty *-ный*, por. *Jak jestem zmęczona, to piję gorącą, aromatną herbatę* (zam. *aromatyczną*, por. *ароматный чай*).

Pojedyncze przymiotniki z formantem *-anu* mają odpowiedniki na *-ный*, por. *U nas są lepsze różne kielbasne wyroby* (zam. *kielbasiane*, por. *колбасные изделия*).

3.3. Funkcja instrumentowa

Derywatom na *-owy* odpowiadają derywaty na *-ный*, por. *Teraz w Moskwie nawet w dzień możesz usłyszeć automatne wystrzaly* (zam. *automatowe*, por. *автоматный выстрел*). *Magnetofonna zapis jest zlej jakości* (zam. *magnetofonowy*, por. *магнитофонная запись*). *Teraz robi się najczęściej maszynne hafty* (zam. *maszynowe*, por. *машинная вышивка*). *Po zestrzeleniu samolotu w prasie pisali, że Amerykanie prowadzili samolotne rozpoznanie* (zam. *samolotowe*, por. *самолётная разведка*).

W pojedynczych przykładach mamy inne odpowiedniki formantowe, por. *Na niektórych wsiach jest jeszcze nafciane oświetlenie* (zam. *naftowe*, por. *нефтяной двигатель*). *Na Zachodzie wprowadza się różne ekologiczne wietrzane urządzenia* (zam. *wiatrowe*, por. *ветряное устройство*).

Nieliczne w tej funkcji przymiotniki na *-ny* mają w większości paralelne odpowiednik na *-ный*, por. *hamulec poźny* – *ножной тормоз*, *ręczna praca* – *ручная работа*. Różnice są nieliczne, np. *turbina wodna* – *водяная турбина*. Brak błędnych derywatów.

3.4. Funkcja posesywna

Formantowi *-owy* odpowiada formant *-ный*, por. *Jedyna batalionna armata jest zepsuta* (zam. *batalionowa*, por. *батальонная пушка*). *Na kolchoznych polach nie miał kto pracować* (zam. *kolchozowych*, por. *колхозные*).

поля). Za te lata rozkradli cały narodny majątek (zam. narodowy, por. народные богатства) i in.

Pojedyncze błędy zanotowałam w formacjach na -ny, por. W burżuaznych przedsiębiorstwach powstawały związki zawodowe (zam. burżuazyjnych, por. буржуазные предприятия). Samochody mafii są lepsze i szybsze od policyjskich (zam. policyjnych, por. полицейская машина). Analogicznie: U nas demonstranci często czują na plecach milicjskie palki (zam. milicyjne, por. милицйская дубинка).

W derywatach na -ski (i rozszerzonych) obserwuje się następujące błędy: Grafskie komnaty zajmowały lewe skrzydło pałacu (zam. grafowskie, por. графские комнаты). Ta lenińska czapka z daszkiem stała się symbolem (zam. leninowska, por. ленинская фуражка). W tym muzeum przechowują się pułkińskie rękopisy (zam. pułkinowskie, por. пушкинские рукописи). W staliński gabinet ludzie wchodziłi z wielkim strachem (zam. stalinowski, por. сталинский кабинет). Trzeba mi iść do ślusarnego zakładu (zam. ślusarskiego, por. слесарная мастерская). Były zniszczone kwitnące gospodarstwa, jako kulaczeskie (zam. kulackie, por. кулаческое хозяйство). W kupieckich kramach można było kupić absolutnie wszystko (zam. kupieckich, por. купеческий ларёк) i in.

Niektórym formantom paradygmatycznym odpowiadają formanty sufiksalne -inyy oraz -eskiy, por. Siedzimy w tym swoim pokoju jak w myszynej norze (zam. mysiej, por. мышинная нора). Przyjść dziewczynie do pokoju takiego chłopaka, to jak wejść do lwinej klatki (zam. lwiej, por. львиная клетка). Rapo znalazłyśmy na parapacie gołubine gniazdo z dwóch patyków i jajko (zam. gołebie, por. голубиное гнездо). W klasztorze można też zwiedzić mniszeską celę (zam. mniszą, por. монашеская келья). Upadają rzemieślniczeskie zakłady (zam. rzemieślnicze, por. ремесленническая мастерская) i in.

Niektóre przymiotniki mają potoczne odpowiedniki z formantem -acii występujące równolegle obok innych form, por. byczy – pot. бычачий (/бычий, бычиний), gęsi – pot. гусячий (/гусиний), indyczy – индюшачий (/индюшечий, por. индюшиний), koci – кошачий, niedźwiedzi – pot. медвежачий (/медвежий), szczygli – щеглячий i in. Nie zanotowałam błędnych form.

3.5. Funkcja materiałowa

Derywaty z formantem -owy mają najczęściej odpowiedniki na -niiy, por. Trzeba dodać więcej ananasnego soku (zam. ananasowego, por. ананасный сок). Do tego by pasowała atlasna bluzka (zam. atlasowa, por. атласная

bluzka). *On wjechał na betonny słup* (zam. betonowy, por. бетонный столб). *Cementny fundament był postawiony już w zeszłym roku* (zam. cementowy, por. цементный фундамент). *W autobusie podłożyli dynamitny ładunek* (zam. dynamitowy, por. динамитный заряд). *U nas też na wigilię robią grzybną zupę* (zam. grzybową, por. грибной суп). *Wszystkie rzeczy tamy w kartonnych pudłach* (zam. kartonowych, por. картонная коробка). *Najlepiej lubię w paczku marmoladne nadzienie* (zam. marmoladowe, por. мармеладная начинка). *Na pierwsze była pomidorna zupa* (zam. pomidorowa, por. помидорный суп). *Potem z tej sernej masy trzeba zrobić taką dużą kulę* (zam. serowej, por. сырная масса). *Deski zbija się długimi stalnymi gwoździami* (zam. stalowymi, por. стальной гвоздь) i in.

Nieliczne przymiotniki mają ekwiwalenty z formantem *-anyj* (*-яный*) por. *Wszędzie są pokorane wielkie piaszczane doły* (zam. piaskowe, por. песчаная яма). *Znowu są modne tafciane spódnice* (zam. taftowe, por. тафтяная юбка). *Najlepsze na reumatyzm jest torfiane błoto* (zam. torfowe, por. торфяное болото). Por. także *juchtowy – юфтяной* (juchtowe buty, юфтяные сапоги), *lodowy – ледяной* (lodowy soplek, ледяная глыба), *naftowy – нефтяной* (paliwa naftowe, нефтяные масла), *piórowy – перьяной* (piórowe skrzydła ptaków, перьяная подушка), *smołowy – смоляной* (lepik smołowy, смоляные масла) i in.

Większość przymiotników paradygmatacznych ma ekwiwalenty na *-uj/-j-*, por. *baranie kotlety – бараньи котлеты*, *kozi ser – козий сыр*, *zajęczy pasztet – заячий паштет* i in. W pojedynczych przykładach obserwuje się inne odpowiedniki, por. *Kiedyś to najlepsza była kąpiel w oślinym mleku* (zam. oślim, por. ослиное молоко).

Niezbędne liczne przymiotniki na *-ny* mają paralelne odpowiedniki na *-nyj*, por. *mięśny – мясной* (wyroby mięsne, мясные изделия), *żelazny – железный* (żelazny pręt, железный прут), a także na *-anyj*, por. *Koszulę miał przewiązaną koporjanym sznurkiem* (zam. kopornym, por. конопляная верёвка). *Do różnych wyrobów dodają kościanej mąki* (kostnej, por. костяная мука). *Najlepsza w taki upał jest płótniana koszula* (zam. płócienna, por. полотняный). *Wszędzie teraz syrią ziemniane wały* (ziemne, земляное укрепление) i in.

Polskie przymiotniki z formantem *-any* obok zbieżnych form (por. *gliniane naczyńia – глиняная посуда*, *kasza owsiana – овсяная крупа*, *skórzane obuwie – кожаная обувь* i in.), mają w pewnych wypadkach rosyjskie odpowiedniki z innymi formantami, por. *W dzieciństwie puszczałyśmy mydlne bańki* (zam. mydlane, por. мыльный пузырь). *Na półkach stoją miedne naczyńia* (zam. miedziane, por. медная посуда). Por. także *zupa kartoflana – картофельный суп*, *placki kukuzydiane – кукурузные лепёшки* i in.

Występują nieliczne przykłady z innymi formantami: *-owj/-ewj*, por. *Nie cierpię zapach gryszykowej kaszy* (zam. gryszanej, por. гречневая каша),

rózany – *розовый* (*rózany krzak, różowy kуст*); *-'анный* (ort. *-янный*), *-енный*: *W mieście jest tylko jeden stary drewniany most* (zam. *drewniany*, por. *деревянный мост*). *Lubię bajkę o ołowianym żołnierzyku* (zam. *ołowianym, ołowiański солдатик*). *Teraz na wsiach nie ma już słomianych dachów* (zam. *słomianych*, por. *соломенная крыша*). *Dostałam na urodziny kolorowe szklane naczynia* (zam. *szklane*, por. *стеклянная посуда*).

Większość przymiotników paradigmatycznych ma ekwiwalenty na *-ий/-я-*, por. *baranie kotlety* – *бараны котлеты*, *kozy ser* – *козий сыр*, *zajęczy pasztet* – *заячий паштет* i in. W pojedynczych przykładach obserwuje się inne odpowiedniki, por. *Kiedyś to najlepsza była kąpiel w oślinym mleku* (zam. *oślim*, por. *ослиное молоко*).

3.6. Funkcja genetyczna

Formant *-owy* jest zastępowany formantem *-ный*, por. *Młodzież woli coca colę od chlebnego kwasu* (zam. *chlebowego*, por. *хлебный квас*). *Kraterny ogień widać z odległości wielu kilometrów* (zam. *kraterowy*, por. *кратерный огонь*). *Opiumny dym wdycha się przez takie długie fajki* (zam. *opiumowy*, por. *опиумный дым*). *Dziennikarza trafiło kilka rewolwernych kul* (zam. *rewolwerynych*, por. *револьверная пуля*). *Papierosny dym szkodzi jeszcze więcej tym, co nie palą* (zam. *papierosowy*, por. *парипосный дым*). *Wieczorem całe ubranie jest pokryte węglnym pyłem* (zam. *węglowym*, por. *угольная пыль*) i in.

W pozostałych derywatach sufiksalnych, rzadziej występujących w tej funkcji, błędy są nieliczne, por.: *Zatrucie kielbasnym jadem jest niebezpieczne* (zam. *kielbasianym*, por. *колбасный яд*). *Pszczelinym miodem można leczyć wiele chorób* (zam. *pszczelim*, por. *пчелиный мёд*). *Klusownicy sprzedają soboline skóry* (zam. *sobole*, por. *собольные шкурки*). Por. także *klej kostny* – *костяной клей*, *olej kukurydziany* – *кукурузное масло* i in.

3.7. Funkcja wskazująca na wytwór

W funkcji tej występują w języku polskim dwa formanty: *-owy* i *-any*, jednak błędy występują tylko w derywatach z formantem *-owy*, który jest zastępowany przez *-ный*, por. *Zamiast obrusa może być gazetny papier* (zam. *gazetowy*, por. *газетная бумага*). *Pracowałam na budowie i kładłam fundamentne płyty* (zam. *fundamentowe*, por. *фундаментные плиты*). *W sklepach można kupić każdą parkietną klepkę* (zam. *parkietową*, por. *паркетный брусок*). *Wszystkie trotuarne płyty są krzywe i połamane* (zam. *trotuarowe*, por. *тротуарные плиты*). Por. także: *kotłowy* – *котельный* (*stal kotłowa*,

котельная сталь), meblowy – meblowy (material meblowy, мебельные ткани), piżatowy – пижамный (material piżatowy, пижамный материал), sprężynowy – пружинный (stal sprężynowa, пружинная проволока) i in.

3.8. Funkcja wskazująca na przeznaczenie

Najczęściej formant *-owy* jest zastępowany przez *-ny*, por. Wszystkie dziewczyny szyją na Nowy Rok balne suknie (zam. balowe, por. бальное платье). Bomba była w bagażnym wagonie (zam. bagażowym, багажный вагон). Przyjęcie było w bankietnej sali (zam. bankietowej, por. банкетный зал). Bilardny stół jest ciągle zajęty (zam. bilardowy, por. бильярдный стол). Najważniejsze eksportne towary to węgiel i ropa naftowa (zam. eksportowe, por. экспортные товары). Hokejny kij służy teraz do bicia (zam. hokejowy, por. хоккейная клюшка). Kupujemy często konserwne puszki (zam. konserwowe, por. консервная банка). Herling-Grudziński pisze, że po ulicach szli kobiety w brzydkich sukienkach i robotnicy w kombinezonach zalanych maszynnym olejem (zam. maszynowym, машинное масло). Uran jest potrzebny do raketowego paliwa (zam. raketowego, por. ракетное топливо). Sygnalne flagi służą do sygnalizacji na statkach (zam. sygnałowe, сигнальные флаги). Więźniowie jechali towarowymi wagonami (zam. towarowymi, por. товарный вагон) i in.

Istnieją także inne rodzaje ekwiwalencji: formantowi *-ny* odpowiada *-icheskiy*, por. fizyczny – физический (gabinet fizyczny, физическая лаборатория), gimnastyczny – (przrzędy gimnastyczne, гимнастический зал), turystyczny (plecak turystyczny, туристическая база) i in.; formantowi *-iczny* odpowiada *-icheskiy*, por. astrologiczny – астрологический (przrzędy astrologiczne, астрологические приборы), astronomiczny – астрономический (luneta astronomiczna, астрономические инструменты), chirurgiczny – хирургический (narzędzia chirurgiczne, хирургические ножницы), stomatologiczny – стоматологический (fotel stomatologiczny, стоматологический кабинет) i in.; formantowi *-iczny* odpowiada *-skiy*, por.: alpinistyczny – альпинистский (alpinistyczny sprzęt, альпинистское снаряжение), litograficzny – литографский (kamień litograficzny, литографские краски) i in. Błędy są zupełnie wyjątkowe, por.: Alpinistski sprzęt jest bardzo drogi.

3.9. Funkcja wskazująca na relację części do całości

Formantowi *-owy* odpowiada *-ny*, por. Na wsi przeważnie używa się sztucznych nawozów, na przykład azotnych (zam. azotowych, por. азотные удобрения). Wszystkie ważne informacje można zapisać na komputerowym dysku

(zam. *komputerowyt*, por. *компьютерный диск*). *Bez radarnych urządzeń niemożliwa byłaby praca statku i samolotu* (zam. *radarowych, радарное оборудование*). *Na egzaminie pytali mnie o strunnych instrumentach* (zam. *o strunowe*, por. *струнный инструмент*). Por. także: *gąsienicowy* – *гусеничный* (*traktor gąsienicowy, гусеничный трактор*), *resorowy* – *рессорный* (*bryczka resorowa, рессорный экипаж*), *sprężynowy* – *пружинный* (*materac sprężynowy, пружинный матрац*), *transformatorowy* – *трансформаторный* (*zasilacz transformatorowy, трансформаторная станция*) i in.

Według modelu rosyjskiego tworzone są także niektóre przymiotniki na -*aty* i -*asty*, por. *Naokoło rosną igliste drzewa* (zam. *iglaste*, por. *иглистый кактус*). *Najważniejszą częścią są ząbczate koła* (zam. *zębate*, por. *зубчатое колесо*). Por. także: *dziuplasty* – *дуплистый* (*dziuplaste drzewo, дуплистое дерево*).

3.10. Funkcja wskazująca na relację całości do części

Formant -*owy* jest zastępowany formantem -*nyj*, por. *Wielkim osiągnięciem nauki było rozbitcie atomnego jądra* (zam. *atomowego*, por. *атомное ядро*). *Gdzie można kupić gitarne struny?* (zam. *gitarowe*, por. *гитарная струна*). *Katalogne kartki są ułożone alfabetycznie* (zam. *katalogowe*, por. *каталожная карточка*). *Kompasna igła zawsze pokazuje północ* (zam. *kompasowa*, por. *компасная стрелка*). *W jego skład wchodzi także mikrofonna membrana* (zam. *mikrofonowa*, *микрофонная мембрана*). *Ktoś nie odłożył telefonną słuchawkę* (*телефонная трубка*). Por. także *frakowy* – *фрачный* (*poły frakowe, фрачные полы*), *mundurowy* – *мундирный* (*czarka mundurowa, мундирные пуговицы*), *kalendarzowy* – *календарный* (*kartka kalendarzowa, календарный листок*), *oltarzowy* – *алтарный* (*stopień oltarzowy, алтарная дверь*), *plugowy* – *плужный* (*lemiesz plugowy, плужный нож*), *stawowy* – *суставной* (*torebka stawowa, суставной хрящ*), *teleskopowy* – *телескопный* (*soczewka teleskopowa, телескопная труба*) i in. Inne odpowiedniki występują sporadycznie, por. *staw biodrowy* – *бедренный сустав*, *topolowy liść* – *тополинный лист*.

Inne rodzaje kontrastów występują w przymiotnikach pełniących tę funkcję stosunkowo rzadko, por. *Farsz zawija się w kapustne liście* (zam. *капустяные*, por. *капустные листья*). *Latem zdobywamy górne szczyty* (zam. *górskie*, por. *горная вершина*). *Ziemna skorupa – to zewnętrzna warstwa Ziemi* (zam. *ziemiska*, por. *земная кора*). *Bawoline rogi mogą nawet rozwalić ogrodzenie* (zam. *bawole rogi*, por. *буйволиные рога*). *W dzieciństwie to*

pewnie obrywałeś muszynie skrzydelka (zam. musze, por. мушиные крылья). Por. także *świńska szczecina* – свиная щетина, *sala muzealna* – музейный зал, *kocie pazury* – кошачьи когти, *lwia grzywa* – львиная грива, *ośli ogon* – ослиный хвост, *żurawie nogi* – журавлиные ноги i in.

3.11. Funkcja syngulatywna

Błędy w tego typu derywatach są rzadkie, por. *Powstańczeska armia kryła się w lasach* (zam. powstańcza, por. повстанческая). *Z tyłu sceny na ekranie pływało po jeziorze labędzine stado* (zam. labędzie, por. лебединая стая). Por. także: *filatelistyczny* – филателистический (stowarzyszenie filatelistyczne, филателистическое общество), *filologiczny* – филологический (kadry filologiczne, филологические кадры), *gęsi* – гусиный/por. гусячий (gęsie stado, гусиное стадо), *kipiecki* – купеческий (warstwa kipiecka, купеческое сословие), *indyczy* – индюшиный/индюшачий (inducze stado, индюшиное стадо), *pedagogiczny* – педагогический (grono pedagogiczne, педагогический коллектив), *poetycki* – поэтический (stowarzyszenie poetyckie – поэтическое объединение), *studencki* – студенческий (grupa studencka, студенческая группа), *trzmieli* – шмелиный (trzmieli rój, шмелиный рой) i in.

3.12. Funkcja symilatywna

Przymiotnikom na -owy odpowiada poza jednostkowymi przykładami (np. *metaliczny dźwięk* – металлический звук) formant -ный, por. *Wśród studentów z tych krajów panują jakieś haremne obyczaje* (zam. haremowe obyczaje 'takie jak w haremie', por. гаремные нравы). *Kwadratny podbródek świadczy o silnym charakterze* (zam. kwadratowy, por. квадратный подбородок). *Stary człowiek miał całkiem pergaminną cerę* (zam. pergaminową, por. пергаменное лицо). Por. także *liliowy* – лилейный (liliowe ręce, лилейные руки), *marchewkowy* – морковный (marchewkowe włosy, морковный румянец), *migdałowy* – миндальный (migdałowe oczy, миндальные щёки), *piaskowy* – песочный (piaskowy kolor, песочный костюм) i in.

Niewielkiej grupie derywatów z wyspecjalizowanym w tej funkcji formantem -owaty odpowiadają przymiotniki z paralelnym sufiksem -owaty, por. *niedźwiedziowaty* – медвежесватый (niedźwiedziowata postać, медвежесватая фигура), *haczykowy* – крючковатый (haczykowaty nos, крючковатый нос), natomiast większości przymiotniki złożone z elementami -widny, -образny, por. *ciastowaty* – тестовидный/тестообразный (ciastowata masa, тестовидная масса), *gruszkowaty* – грушеобразный/груше-

видный (gruszkowata głowa, gruszeобразный плод), jajowaty – *яйцевидный/яйцеобразный* (jajowata głowa, яйцевидная голова), włosowaty – *волосовидный/волосообразный* (paczunia włosowate, волосовидная проволока) i in. Derywaty takie tworzone są przez studentów bardzo rzadko, najczęściej w ich miejsce używa się konstrukcji opisowych *podobny do gruszki, slonia* itp. W testach sporadycznie trafiają się złożenia, por. *Chłopiec miał ciężki, sloniopodobny chód* (zam. *sloniowaty*, por. *слоноподобный*).

Formantowi *-asty* odpowiadają formanty *-истый, -чатый*, rzadziej przymiotniki złożone z elementami *-видный, -образный*. Występują dosyć częste błędy, regularnie pojawiają się one w testach, por. *Dziewczyna miała niezdrówą, gąbczatą cerę* (zam. *gąbczastą*, por. *губчатая структура*). *Umiem tylko upiec gliniste ciasto* (zam. *gliniaste*, por. *глинистый 'koloru gliny' глинистый цвет кожи*). *Na niebie pojawiły się pierzyste obłoki* (zam. *pierzaste*, por. *перистые облака*). *Starzec miał siwą, szczecinistą brodę* (zam. *szczeciniastą*, por. *щетиnistая борода*). Por. także *grzebieniasty* – *гребенчатый/гребенеvidный* (*grzebieniasty wyrostek, гребенчатые листья*), *korulasty* – *купуловидный/куполообразный* (*korulasty hełm, куполовидный холм*), *skórzasty* – *кожистый* (*skórzaste liście, кожистые листья*), *palczasty* – *пальчатый* (*palczaste liście, пальчатые листья*), i in.

Formant *-ny* ma ekwiwalent w postaci sufiksu *-еский*: *matematyczny* – *математический* (*matematyczna dokładność, математическая точность*), *lunacyjny* – *лунатический* (*lunacyjne spojrzenie, лунатический взгляд*), *mistyczny* – *мистический* (*mistyczna twarz, мистическое лицо*) i in. Złożonemu formantowi *-iczny* odpowiada sufiks *-ический* i rzadziej *-ский*, por. *ascetyczny* – *аскетический* (*ascetyczna twarz, аскетическое лицо*), *balsamiczny* – *бальзамический* (*balsamiczne powietrze, бальзамический воздух*), *demoniczny* – *демонический* (*demoniczny śmiech, демонический смех*), *geometryczny* – *геометрический* (*geometryczny ornament, геометрический орнамент*), *tytaniczny* – *титанический* (*tytaniczny trud, титанический труд*), *idiotyczny* – *идиотский/идиотический* (*idiotyczny śmiech, идиотское выражение лица*), *filozoficzny* – *философский* (*filozoficzny spokój, философское спокойствие*) i in. Nieporadne derywaty są tworzone zupełnie wyjątkowo, por. *To są zupełnie idiockie pomysły. Trzeba zachować filozofski spokój. To był naprawdę tytaniczeski trud*.

Pozostałe niezbyt liczne derywaty przedstawiają różne rodzaje ekwiwalencji. Formantowi *-any* odpowiada – *'анный* (ort. *-янный*)/*-енный*) oraz wyjątkowo *-ный*, por. *W czasie egzaminu zawsze masz taki drewniany głos* (zam. *drewniany, деревянный голос*). *Jesienią człowieka przytłacza ołowiane niebo* (zam. *olowiane, оловянное небо*). *Po farbowaniu tam taki okropny słotniany kolor* (zam. *słotniany, соломённый цвет*). *Przy wysokiej temperaturze człowiek ma często taki szklany wzrok* (zam. *szklany, пор. стеклянный взгляд*). *Najładniejsze są miedne włosy* (zam. *miedziane, пор.*

медные волосы). Nieliczne przykłady z sufiksami *-arny*, *-alny* mają następujące ekwiwalenty: *Во ja tam taki ministerski podpis* (zam. *ministerialny*, por. *министерская подпись*). Nie wypada używać takich nieparlamentarnych słów (zam. *nieparlamentarnych*, por. *непарламентские выражения*). *Tu jest prawdziwa tropiczeska temperatura* (zam. *tropikalna*, por. *тропическая температура*).

Derywaty paradygmaticzne bywają tworzone za pomocą formantu *-иний*, por. *Ataman miał jastrzębine spojrzenie* (zam. *jastrzębie*, por. *ястребиный взор*). *Profesor odrzucił do tyłu wspaniałą lwiną grzywę siwych włosów* (zam. *lwią*, por. *львиная грива волос*). *Mężczyźni pasuje orliny nos* (zam. *orli*, por. *орлиный нос*). *Tancerki mają takie piękne labędzine szyje* (zam. *labędzie*, por. *лебединая шея*). *Dzieci często mają taki ośliny upór* (zam. *ośli*, por. *ослиное упрямство*). *Wszystko stąd widzę, tam sokoline oczy* (zam. *sokoli*, por. *поет. соколиные очи*). *On ma jakieś takie sowine oczy* (zam. *sowie*, por. *совиные глаза*).

3.13. Funkcja lokatywna

Derywaty z formantem *-owy* są zastępowane przymiotnikami na *-ny*, por. *Ankietne dane pokazują, że prezydent ma duże poparcie* (zam. *ankietowe*, por. *анкетные данные*). *W dzieciństwie marzyłem zostać estradnym śpiewakiem* (zam. *estradowym*, por. *эстрадный певец*). *Na fasadnej ścianie jest herb właściciela i rok budowy (fasadowej)* (por. *фасадная стена*). *Kilka stron zajmują gazetne ogłoszenia (gazetowe)* (por. *газетное объявление*). *Najważniejsze są kuluarne rozmowy (kuluarowe)* (por. *кулуарные обсуждения*). *Stepna roślinność jest wiosną bardzo bogata* (zam. *stepowa*, por. *степная растительность*). Por. także *drogowy* – *дорожный* (znak *drogowy*, *дорожный знак*), *frontonowy* – *фронтонный* (elewacja *frontonowa*, *фронтонные украшения*), *klasowy* – *классный* (*tablica klasowa*, *классная доска*), *okorowy* – *окопный* (służba *okorowa*, *окопная война*), *peronowy* – *перонный* (*peronowy dzwonek*, *перонные огни*), *plakatowy* – *плакатный*, (*rysunek plakatowy*, *плакатный рисунок*), *plażowy* – *пляжный* (*kosze plażowe*, *пляжный песок*), *poligonowy* – *полигонный* (*ćwiczenia poligonowe*, *полигонные испытания*) i in.

Pozostałe formanty mają następujące odpowiedniki:

Formantowi *-ny* odpowiada w paralelnych przykładach rosyjskich formant *-еский*, por. *arktyczny* – *арктический* (*zima arktyczna* – *арктические льды*), *kliniczny* – *клинический* (*oddział kliniczny*, *клиническое отделение*).

Formantowi *-iczny* odpowiada *-ический*, por. *encyklopedyczny* – *энциклопедический* (*artykuł encyklopedyczny*, *энциклопедическая статья*), *kosmiczny* – *космический* (*pył kosmiczny*, *космические лучи*) i in.

Formantom *-alny*, *-arny* odpowiadają *-skij*, *-ический*, *-еский*, por. *gimnazjalny* – *гимназический* (*aula gimnazjalna*, *гимназический зал*), *gubernialny* – *губернский* (*gubernialny dygnitarz*, *губернское дворянство*), *licealny* – *лицейский* (*korytarze licealne*, *лицейские коридоры*), *ministerialny* – *министерский* (*urzędnicy ministerialni*, *министерский работник*), *tropikalny* – *тропический* (*tropikalne urały*, *тропические ливни*) i in.

W niewielu przykładach polskiemu *-ijski* (*-yjski*) odpowiada rosyjski *-skij*, por. *brazylijski* – *бразильский* (*brazylijski serial*, *бразильский кофе*), *fryzyski* – *фризский* (*fryzyski rycerz*, *фризская культура*), *galijski* – *гальский* (*kur galijski*, *гальские племена*), *kurdyjski* – *курдский* (*tereny kurdyjskie*, *курдский язык*), *syberyjski* – *сибирский* (*syberyjskie tropy*, *сибирские морозы*) i in.

W izolowanych przykładach mamy różne odpowiedniki formantowe, por.: pol. *-ański* – ros. *-skij* (*jugosłowiański* – *югославский*, *koreański* – *корейский*, *tybetański* – *тибетский*), pol. *-ański* – ros. *-ийский*, *-инский* (*maltański* – *мальтийский*, *szatański* – *сатанинский*), pol. *-ski* – ros. *-овский*, *-инский*, *-ийский*, *-ический*, *-анский*, *idzki* (*napoleoński* – *наполеоновский*, *faraoński* – *фараоновский*, *łódzki* – *лодзинский*, *bałtycki* – *балтийский* (od uciętej podstawy), *tyrański* – *тиранический*, *wenecki* – *венецианский*, *perski* – *персидский*), pol. *-ajski* – ros. *-анский* (*jawański* – *яванский*), pol. *-ejski* – ros. *-ийский* (*alpejski* – *альпийский*), pol. *-ski* – ros. *-лезский* (*kongijski* – *конголезский*), pol. *-eński* – ros. *-эзский* (*genueński* – *генуэзский*) i in.

Błędy słowotwórcze spotyka się rzadko, por. *Ministerscy urzędnicy byli uprzejmi, ale nic nie załatwili*. Różnice w niektórych przykładach związane są z uproszczeniami w polskich derywatach wygłosowych spółgłosek podstawy *č*, *š*, *g* (a także *s*, *z*, *ś*, *ź*, *χ*) przed formantem *-ski*, które w wymowie rosyjskiej zachowują się, por. *Uzdrowisko znajduje się niedaleko czeskiej granicy* (zam. *czeskiej*, por. *чешская граница*). *Hamburgskie ulice są bardzo elegantne* (zam. *hamburskie*, por. *гамбургские улицы*). *Terrorysty chowają się w ingużskich górach* (zam. *ingujskich*, por. *ингушские горы*). *Nad norweżskie fiordy przyjeżdża wielu turystów* (zam. *norweskie*, *норвежские фиорды*). *Wszyscy naśladową paryżską modę* (zam. *paryską*, por. *парижская мода*). *Zaporozski Kozak kochał wolność* (zam. *zaporoski*, por. *запорожский казак*) i in.

3.14. Funkcja posesywna

Tak jak w poprzednich klasach formant *-owy* bywa zastępowany formantem *-nyj*, *-owski* formantem *-skij*, a paradygmatyczny formantem *-inyj*, por. *Na kolchoznych polach nie miał kto pracować* (zam. *kolchozowych*, por. *колхозные поля*). *Bezmyślnie marnuje się narodne bogactwa* (*narodowe*, por. *народные богатства*). *W puszczyńskim dworcu jest muzeum*

(zam. *puszkinowskim*, por. *пушкинская усадьба*). *Мату kilka pszczelinych uli* (zam. *pszczelich*, por. *пчелиный улей*).

3.15. Funkcja temporalna

Kontrasty słowotwórcze występują zasadniczo tylko wśród derywatów na -owy, które są tworzone za pomocą sufiksu -ный, por. *A teraz Nataszka odśpiewa finalną arię* (zam. *finalową*, por. *финальная ария*). *Minutna przerwa!* (por. *minutowa*, por. *минутный перерыв*). *Repensansne palace miały prostą, elegantną formę* (zam. *renesansowe*, por. *ренесансный дворец*). *Między wybuchami były sekundne przerwy* (zam. *sekundowe*, por. *секундный перерыв*). *To jest sezonna praca* (zam. *sezonowa*, por. *сезонная работа*). Por. także *końcowy – końcowy* (*końcowe wystąpienie, końcowy etap*), *południowy – połudenny* (*południowy upał, połudenny znoy*) i in. W jednym przykładzie formant -owy ma odpowiednik -skий, por. *Najbardziej lubię majskie kwiaty* (zam. *majowe*, por. *майские цветы*).

3.16. Funkcja charakteryzująca

3.16.1. Konkretna

Formantowi -aty odpowiada formant -атый, który może mieć współfunkcyjną potoczną formę -астый, por. *brodaty – brodaty*/pot. *бородастый* (*brodaty starzec, brodastый старик*), *brzuchaty – brzuchaty*/pot. *брюхастый* (*brzuchaty kucharz, брюхастый повар*), *garbaty – garbaty* (*garbata kobieta, горбатая женщина*), *rogaty – rogaty*/pot. *рогастый* (*rogaty byk, рогатый бык*), *uszaty/rzad. uszasty – uszaty*/pot. *ушастый* (*uszata czapka, ушатая шапка*), *wąsaty – wąsaty*/pot. *усастый* (*wąsaty mężczyzna, усастый*) i in.

Błędy spotyka się w tych przymiotnikach sporadycznie, por. *Gonił nas straszny, rogasty byk. Nie lubię takich wąsiastych chłopaków.*

Przymiotniki na -isty mają ekwiwalenty z paralelnym formantem -истый, por. *blotnisty – błotnisty* (*blotnista droga, болотистая дорога*), *kamienisty – kamienny* (*kamienisty grunt, каменистая почва*), *kościasty – kostisty* (*kościasta kobieta, костистая женщина*), *lesisty – leśnisty* (*lesisty teren, лесистая местность*), *mięsisty – mięsisty* (*mięsiste policzki, мясистые щеки*), *ościsty – osty* (*ościsty kłos, остистый колосок*), *pienisty – piany* (*pieniste piwo, пенистое пиво*), *skalisty – skalisty*

(skalisty brzeg, скалистый берег) i in. Niektóre rosyjskie derywaty tworzone są od podstawy przymiotnikowej, por. *krwisty* – *кровянистый* ← *кровяной* (*krwiste mięso, кровянистое мясо*), *mączysty* – *мучнистый* ← *мучной* (*mączyste gruszki, мучнистые груши*), *wodnisty* – *водянистый* ← *водный* (*wodniste truskawki, водянистая клубника*) i in.

Zanotowałam dwa błędnie utworzone derywaty: *Gruszki są czasem mączyste. W stolówce dają okropną, wodzianistą zupę.*

Derywaty na *-asty* są na ogół tworzone za pomocą sufiksu *-истый*, por. *Na takiej glinistej ziemi nic nie chce rosnąć* (zam. *gliniastej*, por. *глинистая почва*). *Rzeka ma nierówne, iliste dno* (zam. *ilaste*, por. *илистое дно*). *Gunt jest mokry, torfianisty* (zam. *torfiasty*, por. *торфянистый грунт*). *Za domem są trawianiste łąki* (zam. *trawiaste*, por. *травянистый луг* ← *травяной*). *Jak ktoś ma taką żylistą szyję, to powinien nosić golf, a nie taki wielki dekolt* (zam. *żylastą*, por. *жилистая шея*) i in.

3.16.2. Abstrakcyjna

W przymiotnikach na *-owy* polski formant jest zastępowany przyrostkiem *-ный*, por. *On zawsze wygłasza w Dumie takie brawurne przemowy* (zam. *brawurowe*, por. *бравурная речь*). *Nawet sztuka musiała być idejna* (zam. *ideowa*, por. *идейное искусство*). *Mamy tam naprawdę komfortne warunki życia* (zam. *komfortowe*, por. *комфортные условия жизни*). *To jest, proszę pani, bardzo nerwny człowiek* (zam. *nerwowu*, por. *нервный человек*). *Reymont ma bardzo obrazny styl* (zam. *obrazowy*, por. *образный стиль*). *On zawsze mówi takie stereotypne zdania, które nic nie znaczą* (zam. *stereotypowe*, por. *стереотипная фраза*). *Jeśli dziennikarz zadaje szablonne pytania, dostaje szablonne odpowiedzi* (zam. *szablonowe*, por. *шаблонный ответ*) i in.

Formant *-ny* ma w większości ekwiwalent *-еский*, por. *etyczny* – *этический* (*etyczny człowiek, этическое воспитание*), *fanatyczny* – *фанатический* (*fanatyczne poglądy, фанатическая нетерпимость*), *flegmatyczny* – *флегматический* (*flegmatyczne usposobienie, флегматический человек*), *humanistyczny* – *гуманистический* (*humanistyczna postawa, гуманистическое отношение к людям*), *krutyczny* – *критический* (*krutyczne poglądy, критический ум*), *metafizyczny* – *метафизический* (*metafizyczny strach, метафизические рассуждения*), *polemiczny* – *полемический* (*polemiczny ton, полемический запал*), *sceptyczny* – *скептический* (*sceptyczny ton, скептическая улыбка*), *specyficzny* – *специфический* (*specyficzna atmosfera, специфические признаки*) i in.

W tworzeniu tego typu przymiotników nie zanotowałam błędów, natomiast por. przymiotniki zakończone na *-i(y)ny*: *To jest tendencjonalne podejście*

(zam. *tendencyjne*, por. *тенденциозный подход*). Trzeba być *tolerantnym człowiekiem* (zam. *tolerancyjnym*, por. *толерантный человек*).

Przymiotnikom na *-iczny* odpowiadają derywaty na *-ический*, por. *histeryczny* – *истерический/истеричный* (*histeryczne zachowanie, истерический смех*), *ironiczny* – *иронический/ироничный* (*ironiczny uśmiech, иронический взгляд*), *magiczny* – *магический* (*magiczny wpływ, магическая сила*), *nacjonalistyczny* – *националистический* (*nacjonalistyczny stosunek, националистические взгляды*), *nostalgiczny* – *ностальгический* (*nostalgiczny nastrój, ностальгическое настроение*) i in.

Błędne derywaty są tworzone wtedy, gdy formantowi *-ический* odpowiada sufiks *-ский*, por. *Te male państwa wykonali gigantyczną pracę* (zam. *gigantyczną*, por. *гигантский труд*). *Kobiety mają zawsze takie maksymalistyczne wymagania* (zam. *maksymalistyczne*, por. *максималистские требования*). *Ta partia ma bardzo populistyczną programę* (zam. *populistyczną program*, *популистская программа*). Por. także *indywidualistyczny* – *индивидуалистский/индивидуалистический* (*indywidualistyczny liberalizm, индивидуалистское поведение*), *materialistyczny* – *материалистский/материалистический* (*materialistyczny światopogląd, материалистские взгляды*), *minimalistyczny* – *минималистский* (*minimalistyczne hasła, минималистская программа*), *obiektywistyczny* – *объективистский* (*obiektywistyczne pojęcie prawdy, объективистское изложение фактов*), *reformistyczny* – *реформистский* (*reformistyczne myśli, реформистские взгляды*), *rewizjonistyczny* – *ревизионистский* (*rewizjonistyczne tendencje, ревизионистская критика*) i in.

Derywaty na *-any* są często tworzone za pomocą formantu *-ный*, por. *W nosy przychodzą człowiekowi do głowy absurdne myśli* (zam. *absurdalne*, por. *абсурдная мысль*). *To ja opowiem cenzurny anegdota* (zam. *cenzurálną anegdotę*, por. *цензурный анекдот*). *Przed królową trzeba złożyć ceremonialny ukiłon* (zam. *ceremonialny*, por. *церемонный поклон*). *Ludzie w Polsce są kulturalni, uprzejmi* (zam. *kulturalni*, por. *культурный человек*).

3.17. Funkcja zakresowa

Formant *-owy* jest zastępowany przez *-ный*, por. *Dziennikarze dostają anonimne listy z pogrózkami* (zam. *anonimowe*, por. *анонимное письмо*). *Dywidendne zyski rozdzielają się między akcjonariuszami spółek* (zam. *dywidendowe*, por. *дивидендный доход*). *Operny teatr jest teraz w remoncie* (zam. *operowy*, por. *оперный театр*). *Ściany w sali balowej mają piękne ornamentne ozdoby* (zam. *ornamentowe*, por. *орнаментные украшения*). Por. także *alkoholowy* – *алкогольный* (*parój alkoholowy, алкогольные напитки*), *inwen-*

tarzowy – инвентарный (spis inwentarzowy, инвентарный список), kalambirowy – каламбурный (żart kalamburowy, каламбурное выражение), nawozowy – навозный (material nawozowy, навозное удобрение), premierowy – премьерный (przedstawienie premierowe, премьерный спектакль) i in. Pewne odpowiedniki mają formant *-ический, -еский*: beletrystyczny – беллетристический (literatura beletrystyczna, беллетристическая литература), dialogowy – диалогический (forma dialogowa, диалогическая речь), erotyczny – эротический (utwory erotyczne, эротическая поэзия), fantastyczny – фантастический (literatura fantastyczna, фантастическая литература), monologowy – монологический (monologowa wypowiedź, монологическая речь), klasyczny – классический (literatura klasyczna, классические произведения), liryczny – лирический (liryczne wiersze, лирическая поэзия) parodiowy – пародический (stylizacja parodiowa, пародические произведения i in. Błędy notuje się rzadko, por. Wiersz ta dialogiczną formę.

Rzeczowniki na *-i(y)ny* są tworzone przy pomocy formantu *-ионный*, por. Przed wyborami wszędzie porowadzi się agitacyjną działalność (zam. agitacyjną, por. агитационная деятельность). Ewolucyjny proces polega na przystosowaniu się do warunków życia (zam. ewolucyjny, por. эволюционный процесс). Rządowi udało się zatrzymać inflacyjny proces (zam. inflacyjny, por. инфляционный процесс). To prowokacyjne zachowanie tylko wcale nie zmniejszyło jego porarcia (prowokacyjne zachowanie, провокационное поведение). Por. także: cyrkulacyjny – циркуляционный (ruch cyrkulacyjny, циркуляционное движение), koronacyjny – коронационный (ceremonia koronacyjna, коронационный процесс), korozyjny – корозионный/коррозийный (proces korozyjny, корозионные процессы) i in. W wielu wypadkach są one zastępowane przymiotnikami z formantem *-iwny* i alternacją *t/c* w temacie, por. Na tych terenach ludność białoruska była systematycznie poddawana asymilacywnym procesom (zam. asymilacyjnym, por. ассимилятивный процесс). Dedukcyjny metod stosuje się na przykład w matematyce (zam. dedukcyjny, por. дедуктивный метод). W uszkodzonych tkankach zachodzą regeneratywne procesy (zam. regeneracyjne, por. регенеративные процессы). Państwo totalitarne stosuje represywne metody (zam. represyjne, репрессивные методы). Por. także federacyjny – федеративный (państwo federacyjne, федеративные государства), fikcyjny – фиктивный (fikcyjny ślub, фиктивный брак), ilustracyjny – иллюстративный (materialy ilustracyjne, иллюстративный материал), kompilacyjny – компилятивный (kompilacyjny utwór, компилятивная статья), konspiracyjny – конспиративный (działalność konspiracyjna, конспиративная деятельность, prewencyjny – превентивный (środki prewencyjne, превентивные мероприятия), reprodukcyjny – репродуктивный (proces reprodukcyjny, репродуктивный процесс) i in.

Formant *-i(y)czny* jest zastępowany przez *-ский, -ный*, wyjątkowo *-ический*, por. *Występują teraz różne patologiczne zjawiska* (zam. *patologiczne*, por. *патологические явления*). *W Unii będzie zabroniona protekcyjna polityka* (zam. *protekcjonistyczna*, por. *протекционистская политика*). *To są sadystyczne metody* (zam. *sadystyczne*, por. *садистский метод*). *Lubię detektywską literaturę* (zam. *literaturę detektywistyczną*, por. *детективный роман*). *Monogamna rodzina jest wbrew naturze* (zam. *monogamiczna*, por. *моногамная семья*). *Raportowe filmy pojawiły się chyba w latach pięćdziesiątych* (zam. *raportowe*, por. *панорамный фильм*). *Ten skandalny wypadek oburzył wszystkich studentów* (zam. *skandaliczny*, por. *скандальное происшествие*). *Najtrudniejsze jest synchronne tłumaczenie* (zam. *synchroniczne*, por. *синхронный перевод*) i in. Por. także *alegoryczny* – *аллегорический* (*figury alegoryczne, аллегорический образ*), *telepatyczny* – *телепатический* (*zjawiska telepatyczne, телепатические явления*), *interwencyjny* – *интервенционистский* (*interwencyjne praktyki, интервенционистские действия*), *rojalistyczny* – *роялистский* (*emigranci rojalistyczni, роялистские эмигранты*) i in.

Derywaty na *-ski* i *-arski* są tworzone są za pomocą formantu *-ny*, por. *Naprzeciw sprzedają różne jubilerne wyroby* (zam. *jubilerskie*, por. *ювелирные изделия*). *W górnych rejonach rozwija się turystyka* (zam. *górskich*, por. *горные районы*) i in. Rozszerzonym postaciom formantu *-ski* (*-owski, -ański*) może odpowiadać forma nierozszerzona, por. *Teraz znowu jest modna mecenasowska działalność* (zam. *mecenasowska*, por. *меценатская деятельность*) i in.

3.18. Funkcja limitująca

Formant *-owy* jest z reguły zastępowany formantem *-ny*, por. *U nas budżetna polityka polega na drukowaniu pieniędzy* (zam. *budżetowa*, por. *бюджетная политика*). *Kaukaskie kraje stanowią kulturową wspólnotę* (zam. *kulturową*, por. *культурная общность*). *U nas paszportna systema jest dosyć skomplikowana* (zam. *system paszportowy*, por. *паспортная система*). *W całym Sankt-Petersburgu są teraz prowadzone remontne prace* (zam. *remontowe*, por. *ремонтные работы*) i in.

Formantowi *-ny* odpowiada formant *-еский*, który jednak tylko sporadycznie tworzy polskie przymiotniki, por. *Genetyczne badania pozwolą zlikwidować wiele chorób* (zam. *genetyczne*, por. *генетические исследования*). Por. także *arytmetyczny* – *арифметический* (*błąd arytmetyczny, арифметическая ошибка*), *publicystyczny* – *публицистический* (*prasa publicystyczna, публицистическая деятельность*), *fonetyczny* – *фонетический*

(zmiany fonetyczne, фонетические процессы), logiczny – логический (błąd logiczny, логическая ошибка), polityczny – политический (działalność polityczna, политическая деятельность) i in.

Formant *-ny* w przymiotnikach typu derywacyjny bywa zastępowany formantem *-онный*, por. *Piotr sam pilnował fortyfikacyjnych prac* (zam. fortyfikacyjnych, por. фортификационные работы). *Klasyfikacyjna systema jest bardzo prosta* (zam. system klasyfikacyjny, por. классификационная система). *Praca ma kompozycyjne błędy* (zam. kompozycyjne, por. композиционная ошибка) i in.

4. PODSUMOWANIE

Z przeglądu funkcji poszczególnych sufiksów wynika, że nie są one wyspecjalizowane w pełnieniu określonych ról semantycznych. W języku polskim najbardziej wielofunkcyjny jest formant *-owy*, który tworzy przymiotniki pełniące wszystkie funkcje znaczeniowe z wyjątkiem charakterystycznej konkretnej, natomiast w języku rosyjskim *-ный*. O ograniczonej specjalizacji można mówić w odniesieniu do formantu *-owaty*, który tworzy przymiotniki o funkcji symilatywnej, a także *-asty*, *-aty*, *-i(y)sty* i ich rosyjskich ekwiwalentów tworzących przymiotniki charakterystyczne (zob. Kallas, 1999: 497–498).

Najczęściej błędne derywaty przymiotnikowe są tworzone za pomocą formantu *-ny*, który zastępuje we wszystkich klasach semantycznych bardzo produktywny w języku polskim formant *-owy* (por. *autobusny*, *dochodny*, *koncertny*, *procentny* i in.), a także rzadziej formanty *-iczny* (*atmosferyny*, *telegrafny* i in.), *-any* (*kapustny*, *kielbasny* i in.), *-alny*, *-arny* (*absurdny*, (*nie*)*cenzurny*, *kulturny* i in.), *-ski*, *-arski* (*górnny* ‘górski’, *jubilerny*, *ziemny* ‘ziemski’).

Tego typu błędy są niezwykle często zarówno w wypowiedziach ustnych jak i pisanych. Testy pokazują, że występują one na wszystkich poziomach nauczania. Niepoprawne derywaty typu *elegantny* są bardzo trudne do wyeliminowania i nierzadko zdarza się, że po serii ćwiczeń student na egzaminie końcowym mówi, że *kulturny człowiek powinien być tolerantny*.

Stosunkowo często niepoprawne derywaty są tworzone za pomocą formantu *-(ow)ski*, który zastępuje formanty *-owy* (*bankowski*, *internacki*, *majski* i in.), *-iczny* (*feminiscki*, *filozofski*, *gigancki* i in.), *-alny*, *-arny* (*imperski*, *konsulski*, *parlameński* i in.), *-ny* (*milicejski*, *policejski* i in.). Występują one w języku studentów stosunkowo dobrze władających polszczyzną i mają tendencje do utrzymywania się.

Rozszerzone postaci formantu *-ski* mają różne ekwiwalenty. W niewielu przykładach polskiemu *-ijski* (*-yjski*) odpowiada rosyjski *-ский* (*brazylski*,

kurdski, sybirski), polskiemu *-ański* – ros. *-цкий* (*jugosłowski, korejski, tybecki*).

Formant *-asty* jest z reguły zastępowany sufiksem *-isty* (*glinisty, iglisty, żylisty* i in.). Formant *-isty* tworzy także polskie przymiotniki (por. *blotnisty, kamienisty, kościsty* i in.), co podtrzymuje proces interferencji.

Przymiotniki typu *konkurencyjny* są tworzone za pomocą formantów *-iwny* z alternacją *t/c* w temacie (*administratywny, deduktywny, konspiracywny* i in.), *-onny* (*ewolucjonny, inflacjonny*), *-ny* od uciętych podstaw z alternacją *t/c* w temacie (*burżuazny, konkurentny, tolerantny*). Najczęściej występują niepoprawne derywaty typu *tolerantny*, poza tym także *deduktywny* mające oparcie w takich polskich przymiotnikach jak *dekoratywny, destruktywny, retrospektywny* będących często synonimami słowotwórczymi form na *-ijny* (por. *dekoracyjny, destrukcyjny, retrospekcyjny* i in.).

W porównaniu z błędnymi przymiotnikami na *-onny*, które po kilku ćwiczeniach znikają, przymiotniki typu *tolerantny, deduktywny* mają tendencję do utrzymywania się w języku.

Do stosunkowo rzadkich błędów należą przymiotniki derywowane od nazw chorób za pomocą formantu *-ozny* (*grypozny, egzematozny* i in.), derywaty na *-enny* (*ospienny*), *-eski, -iczski* (*człowieczski, tytaniczny*), *-any* zamiast *-ny* (*plótniany*), derywaty sufiksalne w miejsce paradygmatycznych (*orliny, sokoliny* i in.).

Krótkiego komentarza wymaga ekwiwalencja typu akustyczny – *акустический*. Rosyjskie formanty *-еский, -ический* regularnie odpowiadają polskim *-ny, -iczny* w takich przymiotnikach jak *fizyczny – физический, logiczny – логический, kosmiczny – космический, sceniczny – сценический* i wydawać by się mogło, że w tworzeniu polskich form powinna działać silna interferencja słowotwórcza. Jednak derywowanie polskich przymiotników za pomocą rosyjskich formantów trafia się stosunkowo rzadko. Przyczyna tkwi zapewne w tym, że w polszczyźnie w ogóle takie formanty nie występują, więc interferencja nie ma oparcia w jakichś analogicznych polskich formach. Ponadto bardzo wiele rosyjskich przymiotników z tymi sufiksami ma synonimy słowotwórcze z formantami *-ный* i *-ичный*, które są bardziej produktywne, mają bowiem formy krótkie, podlegają stopniowaniu oraz stanowią podstawę słowotwórczą dla nazw abstrakcyjnych cech (Szwiedowa, 1982: 275).

Formy typu *historyczski* zdarzają się w pracach pisemnych, natomiast nie pojawiają się w testach i najczęściej znikają w drugim semestrze.

BIBLIOGRAFIA

- Bułanin (1970), *Фонетика современного русского языка*, Высшая Школа, Москва.
- Chruścińska K., Waszakowa K. (1981), *Pojęcie i zakres derywacji paradygmatycznej w słownictwie języka polskiego*, „Acta Universitatis Lodzianae”, Folia Linguistica, nr 2, s. 45–58.
- Fillmore Ch. (1968), *The Case for Case*, [w:] *Universals in Theory*, New York.
- Fillmore Ch. (1971), *Types of Lexical Information*, [w:] *Semantics*, Cambridge.
- Grzegorzczak R. (1981), *Zarys słownictwa polskiego*, PWN, Warszawa.
- Grzegorzczak R., Puzynina J. (1999), *Problemy ogólne słownictwa*, [w:] *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, PWN, Warszawa, s. 361–388.
- Kallas K. (1999), *Przymiotnik*, [w:] *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, PWN, Warszawa, s. 469–523.
- Kapron L. (1998), *Polskie przymiotniki z formantem paradygmatycznym*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici”, Nauki Humanistyczno-Społeczne. Filologia Polska, 50, z. 324, Toruń, s. 79–93.
- Kowalik K. (1977), *Budowa morfologiczna przymiotników polskich*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN, Wrocław.
- Kowalik K. (1999), *Morfologia*, [w:] *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, PWN, Warszawa, s. 87–123.
- Kreja (1974), *Słownictwo i rola fleksji we współczesnym języku polskim*, Studia Śląskie, t. 26, Instytut Śląski w Opolu, Opole, s. 193–205.
- Kurkowska K. (1953), *Budowa słownictwa przymiotników polskich*, Zakład im. Ossolińskich, PAN, Wrocław.
- Kurzowa Z. (1974), *Derywacja fleksyjna czyli paradygmatyczna w języku polskim i próba objaśnienia jej genezy*, „Zeszyty Naukowe UJ”, Prace Językoznawcze, nr 42, s. 93–103.
- Lakoff G. (1968), *Instrumentals Adverbs and the Concept of Deep Structure*, „Foundations of Language”, z. 1.
- Nagórko A. (1987), *Zagadnienia derywacji przymiotników*, Wyd. UW, Warszawa.
- Satkiewicz H. (1969) *Produktywne typy słownictwa współczesnego języka ogólnopolskiego*, Wyd. UW, Warszawa.
- Sieczkowski A. (1957), *Struktura słownictwa przymiotników czeskich i polskich. Studium porównawcze*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wyd. PAN, Wrocław.
- Szwiedowa N. J. (red.) (1962), *Russkaja grammatika*, t. 1, Nauka, Moskwa.
- Szymanek B. (1985), *English and Polish Adjectives. A Study in Lexicalistic Word Formation*, Wyd. KUL, Lublin.
- Tekiel D. (1977), *Przymiotniki*, [w:] Smółkowa T., Tekiel D., *Nowe słownictwo polskie. Przymiotniki i przysłówki*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, s. 7–66.
- Waszakowa K. (1993), *Słownictwo współczesnego języka polskiego. Rzeczowniki z formantami paradygmatycznymi*, Wyd. UW, Warszawa.
- Winkler-Leszczńska J. (1964), *Sufiksy -ity, -isty, -aty, -asty w języku polskim na tle ogólnosłowiańskim*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Winogradow W. W. (1972), *Russkij jazyk (grammaticzeskoje uczenije o słowie)*, wyd. 2, Wyszaja Szkoła, Moskwa.

Słowniki

- Doroszewski W. (1958–1968), *Słownik języka polskiego*, t. 1–10, Polska Akademia Nauk, Warszawa (SJPD).
- Indeks a tergo do Słownika języka polskiego pod redakcją Witolda Doroszewskiego* (1973), PWN, Warszawa.
- Tichonow A. N. (red.) (2001), *Kompleksnyj słowar' russkogo jazyka*, Russkij Jazyk, Moskwa (КСРЯ).
- Kuzniecowa S. A. (2000), *Bol'szoj tolkowyj słowar' russkogo jazyka*, Rossijskaja Akademijskaja Nauka, wyd. Norint, Moskwa (БТСРЯ).
- Obratnyj słowar' russkogo jazyka*, (1974), *Sowetskaja Encykłopedija*, Moskwa (ОСРЯ).
- Słowar' russkogo jazyka*, t. 1–4 (1957–1961), *Gosudarstwiennoje izdatel'stvo nacjonal'nych słowariej*, Moskwa (MAC).
- Słowar' sowriemennogo russkogo literaturnogo jazyka*, t. 1–17 (1948–1965), Akademijskaja Nauka SSSR, Moskwa (БАС).